



Open your mind. LUT.
Lappeenranta University of Technology

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppätieteiden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Talousjohtaminen

Kirjanpitorikokset ja tilintarkastajan rooli

False accounting and the auditor's role

6.5.2012

Tekijä: Anna Kähönen

Opponentti: Maria Strandberg

Ohjaaja: Satu Pätäri

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen taustaa	1
1.2	Aikaisempia tutkimuksia talousrikoksista	3
1.3	Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat ja rajaukset.....	4
1.4	Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	5
1.5	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	6
1.6	Tutkimuksen rakenne	7
2	KIRJANPITO JA KIRJANPITORIKOKSET.....	8
2.1	Kirjanpito.....	8
2.1.1	Kirjanpidon tavoitteet ja tehtävät	8
2.1.2	Kirjanpitovelvollisuus	8
2.1.3	Hyvä kirjanpilotapa	10
2.1.4	Kirjanpidon kirjaukset	11
2.1.5	Tilinpäätös ja yleiset tilinpäätösperiaatteet	11
2.2	Kirjanpitorikokset	12
2.2.1	Kirjanpitorikoksille tyypillisiä piirteitä.....	12
2.2.2	Kirjanpitorikoksen perustekomuoto	15
2.2.3	Törkeä kirjanpitorikos	16
2.2.4	Tuottamuksellinen kirjanpitorikos	17
3	TILINTARKASTUS.....	18
3.1	Tilintarkastuksen tausta.....	18
3.2	Tilintarkastuksen tavoite ja tarkoitus	18
3.3	Tilintarkastusvelvollisuus	20
3.4	Hyvä tilintarkastustapa ja tilintarkastajalta vaadittavat ominaisuudet.....	21
3.4.1	Hyvä tilintarkastustapa	21
3.4.2	Tilintarkastajalta vaadittavat ominaisuudet.....	21
3.5	Tilintarkastusprosessi	23
3.5.1	Tilintarkastuksen suunnittelu	23
3.5.2	Kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastaminen	24
3.5.3	Tilintarkastuksen raportointi ja dokumentointi	26
3.5.4	Taloudellisen tilanteen vaikutus tilintarkastukseen.....	27
3.6	Tilintarkastusriski	28
3.7	Tilintarkastajan rooli kirjanpitorikoksissa ja tilintarkastuksen odotuskuilu	29
3.8	Tilintarkastajan vastuu ja case: Jippii	30

4	EMPIIRINEN ANALYYSI - KIRJANPITORIKOKSET OIKEUDEN JA TILINTARKASTAJAN NÄKÖKULMASTA.....	32
4.1	Tutkimusprosessin kuvaus	32
4.2	Aineiston kuvailu.....	32
4.3	Kirjanpitorikokset	33
4.4	Törkeä kirjanpitorikos	34
4.5	Tuottamuksellinen kirjanpitorikos	35
4.6	Tilintarkastajan näkökulma kirjanpitorikosiin	36
5	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	38
5.1	Yhteenveto.....	38
5.2	Johtopäätökset	40
5.3	Tutkimuksen merkitys, yleistettävyyys ja jatkotutkimusmahdollisuudet	42
	LÄHDELUETTELO	44
	LIITTEET	
	Liite 1. Haastattelu	

1 JOHDANTO

Tutkimuksen johdannon aluksi esitellään tutkimuksen taustoja. Johdannossa käydään läpi myös tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset, tutkimusmenetelmät ja aineisto sekä lopuksi tutkimuksen rakenne.

1.1 Tutkimuksen taustaa

Talousrikosten torjuminen on erityisen haastavaa, koska talousrikosten ja niiden toteuttamistapojen kenttä on hyvin laaja (Kalliokoski 2001). Talousrikollisuudella tarkoitetaan rikoksia, jotka liittyvät julkishallinnon korrupioon ja yritystoimintaan. Keskeisimpiä talousrikoksia ovat velallisen rikokset, verorikokset ja kirjanpitorikokset. (Lehti 2010, 149) Useimmin rikosoikeudenhoidossa esiintyvä talousrikostyyppi on kirjanpitorikokset, koska ne liittyvät usein muihin talousrikoksiin. Kirjanpitorikokset ovat usein yhteydessä verorikoksiin ja velallisen rikoksiin. (Lahti & Koponen 2007, 55). Vääristellyn kirjanpidon avulla on myös mahdollista harjoittaa rahanpesua. Talousrikollisuuden muodot ulottuvat kansainvälisten suuryritysten kirjanpitojärjestelyistä arkipäivän harmaaseen talouteen. Talousrikollisuus onkin ammattimaista ja suunnitelmallista ja kansainvälistyminen näkyy sen kaikilla tasoilla. (Alvesalo, Heiskanen, Laukkanen & Virta 2006, 60)

Taloudellinen ja poliittinen globalisaatio näkyvät myös talousrikosten taustalla. Suomen kannalta globalisaatioon on vaikuttanut Suomen liittyminen Euroopan unionin jäseneksi vuonna 1995. Tällä hetkellä Euroopan unionin jäsenmaita on 27, joista 17 maata on ottanut käyttöönsä yhteisvaluutan, euron (Ulkoasianministeriö 2011). Euroopan unionin jäsenmaiden välillä on yhteiset sisämarkkinat, mikä tarkoittaa vapaita pääomanliikkeitä, tulliliittoa sekä kansalaisten tavanomaisen valvonnan lakkauttamista EU:n sisäisillä rajoilla. Tulliliitto on yhtenäinen kauppalue, jossa EU:n alueella valmistetut ja sen ulkopuolelta tuodut tavarat liikkuvat vapaasti ilman maiden välisiä tulleja (Europa 2012). Euroopan sisämarkkinat muodostavat maailman suurimman yhtenäisen markkina-alueen, johon kuuluu lähes 500 miljoonaa kuluttajaa. Sisämarkkinat ovatkin lisänneet Euroopan yhdentymistä. (Fulmini 2006) Globalisaatiolla on kuitenkin varjopuolensa, kuten harmaa talous.

Talousrikoksissa 2000-luvun trendinä on ollut törkeiden tekojen määrän kasvu. Vuosittaisten talousrikosepäilyjen määrä on vaihdellut vuosittain noin 1 300 ja vajaan 1 800 välillä 2000-luvulla. Vuonna 2010 talousrikosepäilyjä oli 1570. Talousrikokset aiheuttavat vuosittain taloudellisia vahinkoja, joiden tarkkaa määrää ei voida selvittää. (YLE uutiset 2011) Talousrikollisuuden ja harmaan talouden aiheuttamat vahingot ovat vuosittain useiden miljardien eurojen suuruiset. Viime vuosina talousrikollisuus ja harmaa talous ovat kehittyneet huonompaan suuntaan työvoimavaltaisilla aloilla. (VN 2009)

Talousrikollisuuteen liittyy keskeisesti myös harmaan talouden käsite. Harmaaksi taloudeksi luokitellaan laillinen yritystoiminta ja liiketoiminta, joista ei suoriteta lakisääteisiä maksuja ja veroja. (Lehti 2010, 149) Taloudellinen laskusuhdanne usein kasvattaa harmaan talouden osuutta edelleen (VN 2009). Talousrikosten aiheuttamat taloudelliset vahingot vaikuttavat hyvinvointiyhteiskuntaan, sillä maksuilla ja veroilla taataan yhteiskunnan tarjoamat palvelut. Taloudellisesti huonoina aikoina lisääntyviin rikoksiin kuuluvat: kirjanpitorikokset, petokset ja velallisen rikokset, mikä näkyi rikostilastoissa huippuvuotena 2009 (YLE uutiset 2011). Talousrikollisuuden uhrina nähdäänkin yhteiskunta ja yhteiskunnan varat. Harmaan talouden ja talousrikollisuuden aiheuttamat vahingot ovat kasvaneet jatkuvasti yhteiskunnan muutosten ja talouden suhdannevaihteluiden myötä. (Kalliokoski 2001)

Talousrikollisuudelle ominaista on myös piilorikollisuuden määrä. Piilorikollisuudella tarkoitetaan rikollisuutta, jonka olemassaolo on tiedossa, mutta joka ei tule valvontaviranomaisten tietoon eikä sen takia näy virallisissa tilastoissa. Piilorikollisuutta havaitaan sellaisten rikosten yhteydessä, joiden paljastaminen ja tutkinta ovat vaikeampaa kuin perinteisillä rikoksilla. Edellä mainittu kuvaus sopii juuri talousrikollisuuteen, jota on myös työlästä havaita. Poliisin tietoon on arvioitu tulevain vain 5-10 prosenttia talousrikoksista (VN 2009). Usein talousrikoksia tulee esiin sattumalta kirjanpidon tositteiden tarkastuksen yhteydessä. Talousrikoksien piilorikollisuuden suurta määrää selittää se, että rikokset naamioidaan usein yrityksen lailliseksi toiminnaksi. (Kalliokoski 2001) Kirjanpidon laiminlyönnit ja virheet ovatkin taloudellisissa vaikeuksissa olevien yritysten piirissä tavallisia (Lahti & Koponen 2007, 55).

1.2 Aikaisempia tutkimuksia talousrikoksista

PWC:n, eli PricewaterhouseCoopersin Global Economic Crime Survey - tutkimuksen mukaan kirjanpitoon ja tilinpäätökseen kohdistuvat väärinkäytökset ovat vähentyneet Suomessa ja maailmalla. Syynä tähän nähdään muun muassa organisaatioiden asettamat tiukemmat kontrollit, jotka estävät väärinkäytösten tekemistä. Vuoden 2009 tutkimuksessa verrattiin tuloksia vuonna 2005 toteutettuun kyselyyn. Yhtiöiden taloudellinen tilanne on parantunut vuodesta 2005, mikä näkyy myös väärinkäytösten laskevana määränä. Vuonna 2005 tutkimuksessa oli havaittavissa kasvua väärinkäytöksissä kun taas väärinkäytökset olivat vähentyneet vuodesta 2005 37 prosenttia. (PwC 2011a,b)

Tutkimuksessa käsiteltiin myös tyypillistä väärinkäyttöihin syyllistyvää henkilöä, joka on useimmiten keskijohdossa työskentelevä, korkeasti koulutettu ja 40–50-vuotias mies, joka on työskennellyt yrityksessä 6-10 vuotta. Taloudelliset väärinkäytökset havaitaan usein sisäisen tarkastuksen tai toimivien sisäisten kontrollien avulla. Tutkimuksen mukaan väärinkäytösriskejä säännöllisesti kartuttavissa yrityksissä havaitaan vähemmän taloudellisia väärinkäytöksiä. (PwC 2011a,b)

Tilintarkastus-lehdessä esitetyn tutkimuksen mukaan 39 prosenttia tilintarkastajista on sitä mieltä, että tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tuntea talousrikoksiin liittyvä lainsäädäntö. Edellä mainitun väittämän suhteen 53 prosenttia tilintarkastajista oli eri mieltä, eli tilintarkastajan ei kuuluisi tuntea talousrikoksiin liittyvää lainsäädäntöä. Tilintarkastukseen liittyvä odotuskuilu ilmenee verrattaessa tilintarkastajien vastauksia osakkeenomistajiin, talousjohtajiin ja yrityslainapäätäjiin. Osakkeenomistajista, talousjohtajista ja yrityslainapäätäjistä 72 prosenttia oli sitä mieltä, että tilintarkastajien tulee tuntea talousrikoksiin liittyvä lainsäädäntö, ja 82 prosenttia katsoi, että tämän pitäisi olla tilintarkastajan tehtävä. (Hentunen & Sailas 2010. 46–53)

Gullkvistin ja Jokipiin tutkimuksessa tutkittiin, kuinka suomalaiset sisäiset tarkastajat, tilintarkastajat ja talousrikosten tutkijat huomioivat punaiset liput työssään. Punaisilla lipuilla kuvataan tiettyjä petoksiin liittyviä hälytysmerkkejä, joiden yhteydessä kartoitetaan tilanteita, paineita ja mahdollisuuksia, jotka viittaavat mahdollisiin

petoksiin. Talousrikoksiin liittyviä punaisia lippuja on kartoitettu aikaisemmin toteutettujen rikosten avulla. On myös todettu, että punaisten lippujen metodin hyödyntäminen kasvattaa tilintarkastajan kykyä havaita petoksia. Tärkeinä punaisina lippuina on pidetty yrityksen huonoa kannattavuutta, yhden ihmisen vastuulle sijoitettua päätöksentekoa sekä johdon painostusta tuottojen saamiseksi. Heiman-Hoffmanin ja Morganin tutkimuksen mukaan tilintarkastajien mielestä tärkeimmät punaiset liput olivat johdon huono asenne sekä asiakkaan epärehellisyys. Tyypillisesti taloudellisia petoksia ilmenee taloudellisessa raportoinnissa sekä varojen väärinkäytössä. (Gullkvist & Jokipii 2012)

Tutkimuksessa haastatellut valitsivat 15 tärkeintä punaista lippua 149 punaisen lipun joukosta. Sisäiset tarkastajat pyrkivät ehkäisemään väärinkäytöksiä ja löytämään mahdolliset väärinkäytökset työssään. Tilintarkastaja huomioi sisäisen tarkastuksen laadulla mahdollisen yhtiön johdon vaikutuksen, koska yhtiön johto voi mahdollisesti peitellä toimiaan sisäisen tarkastuksen avulla. Tilintarkastajan keräämä evidenssi ja toteutettu riskienarviointi tuovat mahdollisia petoksia esiin. Tilintarkastajat keskittyvät eniten taloudellisessa raportoinnissa oleviin virheisiin ja sen myötä huomioivat niihin liittyviä punaisia lippuja. Tilintarkastajat havaitsevat useimmiten yhtiön johdon tekemiä väärinkäytöksiä. Talousrikostutkijat keskittyvät punaisiin lippuihin enemmän kokonaisuutena. Tutkimuksen mukaan tietyt punaiset liput kuvaavat hyvin mahdollisen väärinkäytöksen riskiä. Väärinkäytöksien kanssa korreloivat punaiset liput sisältävät indikaattoreita, jotka liittyvät epäeettiseen johdon käyttäytymiseen, huonoon sisäiseen tarkastukseen sekä huonon taloustilanteen peittämiseksi tehdyistä toimista. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajat pitävät kaikkia edellä mainittuja punaisia lippuja yhtä tärkeinä. Tilintarkastajia koskevat standardit ja säännökset vaikuttavat siihen, millaisiin punaisiin lippuihin tilintarkastajat kiinnittävät huomiota. Kaikki kolme haastateltua ryhmää kiinnittävät työssään huomiota erityyppisiin punaisiin lippuihin. (Gullkvist & Jokipii 2012)

1.3 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat ja rajaukset

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella kirjanpitorikoksia ja niiden erityispiirteitä sekä esitellä tilintarkastajan vastuuta ja velvollisuuksia kirjanpitorikosten näkökulmasta. Tutkimuksen alkupuolella esitellään kirjanpitoa koskevia periaatteita sekä

kirjanpitolakia. Tutkimuksessa käydään läpi myös tilintarkastajan vastuuta ja velvollisuuksia. Tavoitteeseen on tarkoitus päästä tarkastelemalla korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä, jotka liittyvät kirjanpitorikoksiin. Ennakkopäätösten avulla pyritään ymmärtämään kirjanpitorikosten erityispiirteitä, joiden avulla pyritään myös ymmärtämään tilintarkastajan mahdollisuuksia havaita kirjanpitorikoksia. Tutkimuksessa haastatellaan myös tilintarkastajaa.

Tutkimuksen pääongelmana on tilintarkastajan rooli kirjanpitorikoksissa. Tutkimuksessa selvitetään tilintarkastajien keinoja havaita kirjanpitorikoksia. Haastatteluissa käydään myös läpi, miten tilintarkastajat toimivat havaitessaan kirjanpitorikoksia. Alaongelmiksi tutkimuksessa muodostuivat kirjanpitorikosten muodot ja tilintarkastajan mahdollisuus havaita kirjanpitorikoksia.

Tutkimuksen päätutkimusongelma:

- Mikä on tilintarkastajan rooli ja vastuu kirjanpitorikoksissa?

Tutkimuksen alatutkimusongelmiksi muodostuivat:

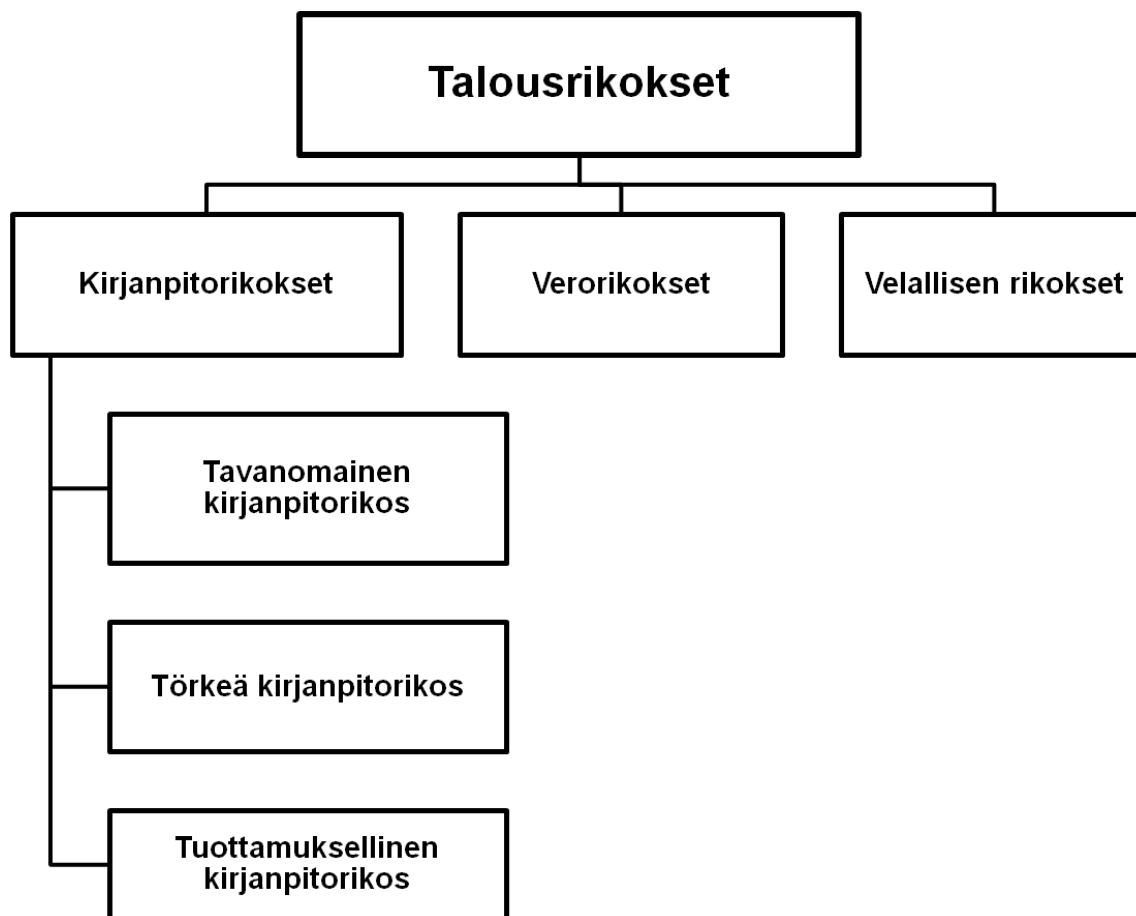
- Millaisia ovat tyypillisimmät kirjanpitorikokset?
- Miten tilintarkastaja voi havaita kirjanpitorikoksia?

Tutkimuksessa lähestytään tilintarkastajan vastuuta ja velvollisuutta Suomessa vallitsevien lakien ja ohjeistuksien perusteella. Tutkimuksen kannalta tärkeimmät normit ovat rikoslaki, kirjanpitolaki ja tilintarkastuslaki. Tutkimuksessa ei käsitellä julkisyhteisöjä eikä niitä koskevia erityislakeja.

1.4 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys (Kuvio 1) havainnollistaa kirjanpitorikosten roolia osana yleisimpiä talousrikoksia sekä selventää kirjanpitorikosten eri muotoja. Kirjanpitorikokset kuuluvat talousrikoksiin ja usein linkittyvät muihin talousrikosten muotoihin. Talousrikoksiin kuuluvat myös arvopaperimarkkinarikokset, rahanpesurikokset, yrityssalaisuusrikokset ja korruptiorikokset. (Lahti & Koponen 2007, 11) Kirjanpitorikokset jaetaan tavallisiin kirjanpitorikoksiin, törkeisiin kirjanpitorikoksiin sekä tuottamuksellisiin kirjanpitorikoksiin. Tutkimuksessa termillä

kirjanpitorikokset tarkoitetaan kirjanpitorikoksia yleisellä tasolla, mikäli on kyse tietystä kirjanpitorikoksen muodosta mainitaan se erikseen.



Kuvio 1. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

1.5 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus, eli laadullinen tutkimus. Tiedonhankinnan strategiana tutkimuksessa käytetään tapaustutkimusta. Tutkimuksessa pyritään ymmärtämään monimuotoisia kirjanpitorikoksia tilintarkastajan näkökulmasta. Tutkimuksessa käytettävä tutkimusaineisto koostuu kirjallisuudesta, tieteellisistä artikkeleista sekä eri normeista. Tutkimuksen kannalta tärkeimmät artikkelit ovat tieteelliset artikkelit.

Tutkielman empiirinen aineisto perustuu korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin, jotka koskevat kirjanpitorikoksia. Empiiristä aineistoa analysoidaan tyypittelyn ja teemoittelun avulla. Tyypittelyn avulla kootaan yleisiä asioita yhteen ja vastaavasti

teemoittelun avulla muodostetaan keskeisiä aiheita aineistosta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a, b) Analyysin perusteella pyritään luokittelemaan kirjanpitorikoksia ja niiden erityispiirteitä. Empiirisen aineiston osa koostuu 20 korkeimman oikeuden ennakkopäätöksestä. Aineistona käytetyt korkeimman oikeuden ennakkopäätökset sijoittuvat vuosille 1992–2012.

Tutkimuksen empiiristä aineistoa pyritään syventämään tilintarkastajan haastattelun avulla. Tilintarkastajan haastattelu muodostaa tutkimuksen empiirisen aineiston toisen puolen. Haastattelu toteutetaan käyttämällä puolistrukturoitua haastattelua, jossa kysymyksillä on tietty muoto ja järjestys. Puolistrukturoitu haastattelu sopii tilanteeseen, jossa on tarkoitus saada tietoa tietyistä asioista. Haastattelussa käytetään valmiita kysymyksiä, joita tarkennetaan tarpeen mukaan lisäkysymyksillä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c)

1.6 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen johdannon jälkeen esitellään kirjanpitoa, jota käsitellään kirjanpitolain ja hyvän kirjanpitotavan avulla. Kirjanpidon teorian jälkeen perehdytään siihen, millaisia rikoksia kirjanpitorikokset ovat. Toisessa luvussa käsitellään myös kirjanpitorikosten erityispiirteitä ja huomioidaan myös rikoslain näkökulma kirjanpitorikoksiin. Kolmas luku auttaa ymmärtämään tilintarkastuksen teoriaa lainsäädännön ja tilintarkastusstandardien avulla. Kolmas luku sisältää myös tietoa tilintarkastusprosessista ja kirjanpitoon kohdistuvista tilintarkastustoimista. Neljännessä luvussa esitellään työn empiirinen aineisto, joka sisältää korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä kirjanpitorikoksista sekä tilintarkastajan haastattelun. Tutkimuksen viimeisessä luvussa esitellään tutkimuksen yhteenveto sekä johtopäätökset.

2 KIRJANPITO JA KIRJANPITORIKOKSET

Tässä osiossa tarkastellaan kirjanpitoa ja sille asetettuja vaatimuksia kirjanpitolain näkökulmasta. Kappaleessa käydään myös läpi hyvä kirjanpitolain. Kirjanpitorikoksissa kirjanpito poikkeaa asetetuista normeista ja sitä kautta antaa väärät tiedot yrityksen tilanteesta ja toiminnasta. Kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön mukaisia tekotapoja on helpompi tarkastella kun taustalla on kirjanpidon tehtävät ja periaatteet. Tässä osiossa käsitellään kirjanpitorikoksille tyypillisiä piirteitä sekä rikoslain määritelmät kirjanpitorikoksille.

2.1 Kirjanpito

2.1.1 Kirjanpidon tavoitteet ja tehtävät

Kirjanpidolla on rekisteröinti-, hyväksikäyttö- ja erilläänpitotehtävä. Rekisteröintitehtävällä tarkoitetaan liikekirjanpitoa. Hyväksikäyttötehtävällä viitataan kirjanpidon perusteella tehtäviin laskelmiin. Kirjanpidolla pidetään yrityksen varat, velat, menot ja tulot erillään muista. (Eskola & Mäntysaari. 2007, 8-10)

Suomessa kirjanpitolaki määrää kirjanpitoon merkittävät liiketapahtumat, eli taloudelliset tapahtumat. Kirjanpitolaki määrittelee myös miten kirjaukset tehdään ja minkälaisia laskelmia, yhteenvetoja ja selvityksiä tulisi saada kirjanpidon perusteella. (Kyykkänen & Leppiniemi 2010,17) Kirjanpitoasetuksesta löytyy myös liikekirjanpitoa koskevia säädöksiä. Kirjanpidon järjestämiseen vaikuttavat myös verolait ja eri yritysmuotoja koskevat lait. (Eskola & Mäntysaari. 2007, 8) Lisäksi yritysten kirjanpitoon vaikuttaa hyvä kirjanpitolain, jota tulisi noudattaa kirjanpitolain mukaan. (KPL (1997/1336) 1: 3 §) Tilintarkastajan tehtävänä on tarkastaa kirjanpidon oikeellisuus (Eskola & Mäntysaari. 2007, 8).

2.1.2 Kirjanpitovelvollisuus

Kirjanpitolaissa kirjanpitovelvollisuus säädetään ensimmäisen luvun ensimmäisessä momentissa. Kirjanpitovelvollisen on pidettävä tilikaudella juoksevaa kirjanpitoa ja tilikauden päättymisen jälkeen on laadittava tilinpäätös (Salin 2008, 10). Kirjanpitolain mukaan kirjanpitovelvollisuuden taustalla on toiminnan juridinen organisointi tai talousyksikön harjoittaman toiminnan luonne. Seuraavilla tahoilla

kirjanpitovelvollisuus perustuu juridiseen organisointiin: osakeyhtiöt, avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt, osuuskunnat ja keskinäiset vakuutusyhtiöt. Juridisen muodon takia kirjanpitovelvollisia ovat myös yhdistykset, asumisoikeusyhdistykset, rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat, säätiöt, eläkesäätiöt, vakuutuskassat ja vakuutusyhdistykset. (Kyykkänen & Leppiniemi 2010,30–31)

Suomessa liiketoiminnan ja ammattitoiminnan harjoittajat ovat kirjanpitovelvollisia. (Kyykkänen & Leppiniemi 2010,30–31) Liiketoiminnaksi luokitellaan tuotanto- tai palvelutoiminta, jossa tavoitteena on voiton saaminen. Voiton saamisen tavoitteessa huomioidaan riski, että tuotteiden myynti, rahoituksen ja tuotannontekijöiden saanti eivät aina toteudu suunnitellusti markkinatekijöiden vuoksi. (Lahti & Koponen 2007, 62) Ratkaiseva tekijä liike- ja ammattitoiminnan harjoittajan kirjanpitovelvollisuudessa on yhtiön kiinteä toimipaikka. Mikäli ulkomailla rekisteröidyllä yhtiöllä on kiinteä toimipaikka Suomessa, on yhtiö kirjanpitovelvollinen harjoittamastaan liike- tai ammattitoiminnasta (Lahti & Koponen 2007, 63).

Osakeyhtiölain mukaan kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä huolehtii yhtiön hallitus. Mikäli yhtiöllä on toimitusjohtaja, on hänen huolehdittava kirjanpidon asianmukaisesta järjestämisestä. Hallitukselle kuuluu yleinen valvontavastuu ja toimitusjohtajalle kuuluu vastuu juoksevan kirjanpidon yksityiskohtaisesta järjestämisestä ja valvonnasta. Edellä mainittuja vastuita ei voida häivyttää keskinäisten sopimuksien avulla. (Lahti & Koponen 2007, 65)

Kirjanpitovelvollisuus sisältää myös kirjanpitoaineiston säilyttämisen. Kirjanpitovelvollisella on velvollisuus huolehtia toimintansa kirjaamisesta jatkuvasti ja keskeytymättömästi. Kirjanpitovelvollisuuden jatkuvan luonteen vuoksi laajat kirjanpitorikos kokonaisuudet voidaan käsitellä yhtenä rikoksena. (Lahti & Koponen 2007, 60) Kauppa- ja teollisuusministeriö valvoo kirjanpitolain noudattamista ja sen yhteydessä toimiikin kirjanpitolautakunta. Se antaa yleisohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain soveltamisesta ja kirjanpidon pitämisestä sekä ohjeita ja neuvoja kirjanpitoon liittyen. (Lahti & Koponen 2007, 71)

2.1.3 Hyvä kirjanpitolaitos

Hyvän kirjanpitolaitoksen periaatteella on vaikutusta juoksevaan kirjanpitoon tilikaudella sekä tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja konsernitilinpäätöksen laatimiseen (Björklund, Jänkälä & Kaisanlahti 2009, 1, 14) Kirjanpitolain ensimmäisen luvun kolmas momentti ”*kirjanpitovelvollisen on noudatettava hyvää kirjanpitolaitosta*” (KPL 1:3 §). Hyvä kirjanpitolaitos täydentää lainsäädäntöä ja kuvaa yleisesti hyväksytyt toimintatavat kirjanpidon toteuttamisessa.

Hyvä kirjanpitolaitos on joustava oikeusnormi, sillä kirjanpitolaissa ei ole määritelty sitä tarkemmin. Hyvän kirjanpitolaitoksen sisällön taustalla on kirjanpitoikäntö ja kirjanpitolaitos. (HE 173/ 1997) Kirjanpitolautakunnan yleisohjeilla, lausunnoilla ja muilla kannanotoilla on keskeinen asema suomalaisen kirjanpitoikäntön ohjaamisessa. (Björklund et al. 2009, 14) Kirjanpitoikäntöisen toimiessa kirjanpitolautakunnan yleisohjeiden ja lausunnoissa linjattujen periaatteiden vastaisesti jää luottamuksensuoja toteutumatta. Edellä mainitussa tilanteessa kirjanpitoikäntöisen on itse näytettävä ja perusteltava menettelynsä hyvän kirjanpitolaitoksen mukaisesti. (Björklund et al. 2009, 14)

Olenaisuuden periaate on osa hyvää kirjanpitolaitosta. Olenaiseksi tiedoksi määritellään tieto, jonka poisjättäminen tai virheellinen esittäminen vaikuttaisi tilinpäätöksen perusteella muodostettuihin päätelmiin. Toisaalta tilinpäätöksen vaikuttavia epäolennaisia eritä ei tarvitse käsitellä ehdottoman tarkalla tavalla. Olenaisuuden harkintaa tulisikin suorittaa tapauskohtaisesti. Olenaisuuden arviointi on epärelevanttia, mikäli informaation luonne määrää sen merkityksen. (Björklund et al. 2009, 14–16) Hyvän kirjanpitolaitoksen lisäksi kirjanpidossa on noudatettava yleisiä tilinpäätösperiaatteita. Yleiset tilinpäätösperiaatteet ovat jatkuvuus, johdonmukaisuus, sisältöpainotteisuus, varovaisuus, tasejatkuvuus, suoriteperusteisuus ja erillisarvostus. Yleisiä tilinpäätösperiaatteita on noudatettava tilinavauksessa sekä tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisessa. (Eskola & Mäntysaari 2007, 8)

2.1.4 Kirjanpidon kirjaukset

Suomen kirjanpitolain mukaan muiden kuin ammatinharjoittajien on noudatettava kahdenkertaista kirjanpitoa. Ammatinharjoittajan on mahdollista seurata tulojaan ja menojaan yhdenkertaisella kirjanpidolla, jolloin tasetta ei synny ja tilikausi on kalenterivuosi.

Juoksevaan kirjanpitoon on merkittävä liiketapahtumina menot, tulot, rahoitustapahtumat sekä niiden oikaisu- ja siirtoerät (KPL 2:1). Tilien sisältö on pidettävä sisällön suhteen samana, mutta poikkeuksena ovat tililuettelon muutos tai muu erityinen syy. Kirjanpitovelvollisella on oltava tililuettelo, joka on selkeä ja eritelty luettelo tilien sisällöstä. (KPL 2:2) Peruskirjanpidossa liiketapahtumat kirjataan aikajärjestyksessä ja pääkirjanpidossa liiketapahtumat kirjataan asiajärjestyksessä (Kyykkänen & Leppiniemi 2010, 35). Kirjanpitolain mukaan menot voidaan kirjata suoriteperusteisesti tai maksuperusteisesti. Maksuperusteisessa kirjaamisessa on voitava selvittää ostovelat ja myyntisaamiset jatkuvasti. (KPL 2:3) Useimmiten yhtiön tilinpäätös on laadittava suoriteperusteisesti (Kyykkänen & Leppiniemi 2010,20).

Liiketapahtumia todentavat tositteet, jotka sisältävät päiväyksen ja tositteiden numeron. (Kyykkänen & Leppiniemi 2010,36). Kirjanpidosta tulisi olla todettavissa kirjausten yhteys tositteesta peruskirjanpitoon ja pääkirjanpitoon. Kirjanpidon perusteella tulisi myös nähdä kirjausten yhteys pääkirjanpidosta tuloslaskelmaan ja taseeseen. (Lindfors 2008, 18) Tilikauden tositteet ja muu kirjanpitoaineisto on säilytettävä vähintään kuuden vuoden ajan sen vuoden lopusta, jolloin tilikausi on päättynyt. (KPL 2:10) Kirjanpitokirjat ja tililuettelo, josta käyttöaika selviää on säilytettävä 10 vuotta tilikauden päättymisestä (KPL 2 :10). Kirjanpidon säilyttämisvaatimus jatkuu yrityksen kirjanpitovelvollisuuden tai toiminnan päättymisen jälkeenkin (KPL 2 :10). Kirjanpitoon liittyvillä velvollisuuksilla voikin olla ennalta estävä merkitys kirjanpitorikosten kannalta (Lahti & Koponen 2007, 55).

2.1.5 Tilinpäätös ja yleiset tilinpäätösperiaatteet

Kirjanpitoon perustuva tilinpäätös sisältää taseen, tuloslaskelman, rahoituslaskelman sekä liitetiedot. Kirjanpitolaissa määrätään tietyt muodot tilinpäätöksen eri osille. Kirjanpidosta saadaan myös muita lain vaatimia raportteja, kuten

osavuositarkastuksia. Suomessa tilikauden pituus on 12 kuukautta ja se voi alkaa milloin tahansa, kuitenkin poikkeuksia lukuun ottamatta. Kirjanpitoon perustuvat tilinpäätös ja toimintakertomus ovat julkisia asiakirjoja, joiden saatavuudesta huolehtii patentti- ja rekisterihallitus. Tilinpäätös ja toimintakertomus on laadittava neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. (Kyykkänen & Leppiniemi 2010,17)

Hyvän kirjanpitotavan lisäksi kirjanpidossa on noudatettava yleisiä tilinpäätösperiaatteita. Yleiset tilinpäätösperiaatteet ovat jatkuvuus, johdonmukaisuus, sisältöpainotteisuus, varovaisuus, tasejatkuvuus, suoriteperusteisuus ja erillisarvostus. Yleisiä tilinpäätösperiaatteita on noudatettava tilinavauksessa sekä tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisessa. (Eskola & Mäntysaari 2007, 8)

Kirjanpidon todenmukaisuus on tärkeää, sillä kirjanpito on perustana monissa yrityksen sisäisissä päätöksissä ja ulkoiset sidosryhmätkin käyttävät kirjanpitoon perustuvia tietoja. Monet yritysten tiedonantovelvollisuudet perustuvat kirjanpitoon, muun muassa yritysten antamat verotustiedot. Sidosryhmien saamaan kuvaan yrityksestä vaikuttavat tilinpäätös ja toimintakertomus. (Kyykkänen & Leppiniemi 2010,17–18)

2.2 Kirjanpitorikokset

2.2.1 Kirjanpitorikoksille tyypillisiä piirteitä

Talousrikoksista yleisimpiä rikoksia ovat kirjanpitorikokset, joita havaittiin vuonna 2011 noin 642 kappaletta (Kuvio 2). Vuonna 2011 hieman yli puolet kirjanpitorikoksista luokiteltiin törkeiksi kirjanpitorikoksiksi, joita oli 375 kappaletta ja tavallisia kirjanpitorikoksia oli 267. (Verohallinto 2012) Törkeä kirjanpitorikos onkin talousrikosten yleisin yksittäinen tekemuoto. (Muttalainen & Kankaanranta 2009) Poliisin merkittävin yhteistyöviranomaisena talousrikosten torjunnassa on verohallinto, jolla on oikeus tehdä kirjanpitorikosepäilystä ilmoitus esitutkintaviranomaiselle. Verohallinnon tekemät kirjanpitorikoksia koskevat rikosilmoitukset liittyvät lähinnä veropetoksiin. (Verohallinto 2012) Harmaan talouden tarkastuksissa löytyi noin 6520 vääränsisältöistä tositetta, joiden yhteenlaskettu arvo oli 38 miljoonaa euroa. (Muttalainen & Kankaanranta 2009)



Kuvio 2. Kirjanpitorikosten määrä vuosittain (Verohallinto 2012)

Kirjanpitorikosten avulla voidaan myös peitellä muita törkeitä rikoksia. Kirjanpitorikosten rangaistuskäytäntö on ollut muita talousrikosten rangaistuskäytäntöjä lievempi. Kirjanpitorikos on esimerkki useamman vuoden aikana tapahtuneesta menettelystä, joka yksilöidään yhdeksi rikokseksi. Peräkkäisinä tilikausina tapahtuneet samantyyppiset kirjanpitorikokset on luonnollista käsitellä yhtenä rikoksena, koska rikoksiin liittyvä motivaatiotausta on usein yhtenevä. Laiminlyöntien ja virheitä sisältävien tilikausien väliin ajoittuva virheetön tilikausi ratkaisee jakamisen eri kokonaisuuksiksi. Kokonaisuudet jaetaan erillisiksi osiksi myös, kun kirjanpitoon kirjatut yksittäiset virheet eivät ole toisistaan riippuvaisia. (Lahti & Koponen 2007, 55–56)

Kirjanpitorikosten tunnusmerkistö sisältää oikeudellisesti voimakkaasti arvostuksenvaraisia käsitteitä, esimerkiksi kirjanpitovelvollisuuden määritelmä. Mitä laajamittaisempaa ja järjestäytyneempää toiminta on, sitä korkeampi on oikeudellinen selonottovelvollisuus. (Lahti & Koponen 2007, 63) Kirjanpitovelvollisella on päätösvalta kirjausmenettelyissä ja vastuu kirjanpitoaineiston toimittamisesta kirjanpitäjälle. Mikäli kirjanpitäjälle ei toimiteta aineistoa, tulee hänen lopettaa toimeksianto vapautuakseen rikosoikeudellisesta vastuusta. Mikäli kirjanpitäjä on

mukana useamman tilikauden kestäneissä laiminlyönneissä, voidaan menettelyn katsoa edistäneen kirjanpitorikosta. Mikäli kirjanpitäjä noudattaa kirjanpitovelvolliselta saamia lainvastaisia kirjausohjeita, voi osallisuus kirjanpitorikokseen täytyä.

Tilitoimiston puolesta asiakkaiden kirjanpidon oikeellisuudesta vastaa henkilö, jonka vastuulla on toimeksiannon asianmukainen toteutus. Kirjanpitäjä, joka tekee mekaanisesti pyydyt kirjaukset voi useimmiten toimia vain avunantajana kirjanpitorikoksissa. Kirjanpitäjä, joka hoitaa kirjanpitoa itsenäisen toimeksiannon nojalla vastaa itse toiminnastaan. Edellä mainitussa tapauksessa kirjanpitäjä voi olla tekijänvastuussa, mikäli toimeksiantoon sisältyy päätösvaltaa kirjanpitovelvollisen taloushallinnosta ja kirjanpidosta. Kirjanpidon laiminlyönneissä arvioidaan suuruusluokka ja liiketapahtumien määrä. (Lahti & Koponen 2007, 65–66)

Kirjanpitorikoksessa avustaneiden tai siihen yllyttäneiden menettely arvioidaan yleisten oikeusoppien mukaan. Tilintarkastajan vastuu avunantajana on rajattu niin, että menettelyn tulee tapahtua ennen täytäntöönpanoa tai sen aikana. Tiettyä tilikautta koskeva lainvastainen menettely kasvattaa myös kirjanpitorikoksen todennäköisyyttä seuraavalla tilikaudella. (Lahti & Koponen 2007, 65–66) Oikein suoritettulla tilintarkastuksella on kuitenkin merkittävä vaikutus kirjanpitorikosten ennaltaehkäisyssä (Lahti & Koponen 2007, 67).

Kirjanpidon laiminlyönneissä arvioidaan suuruusluokka ja liiketapahtumien määrä, jotka vaikuttavat myös kirjanpitorikoksen luonteeseen. Käytännössä kirjanpitorikoksia koskevat rikosilmoitukset tulevat useimmiten verohallinnosta, koska kirjanpitorikokset tulevat esiin verotarkastuksissa. Kirjanpitorikoksia tulee myös esiin konkurssimenettelyiden pesänhoitajilta. Pesänhoitaja laatii velallisesta ja velallisen konkurssista selvityksen, josta ilmenee muun muassa kirjanpidon hoitaminen, velallisen toiminnan ja tilien tarkastukset. (Lahti & Koponen 2007, 71) Kuka tahansa voi syyllistyä kirjanpitorikkomukseen, sillä kirjanpitorikkomuksen tekijätunnusmerkki on avoin. (Lahti & Koponen 2007, 70)

Elinkeinonharjoittajan kirjanpidon on annettava oikea ja riittävä kuva, jotta yritykset luotonantajat ja veronsaajat voivat tehdä omat ratkaisunsa kirjanpidon perusteella. Edellä mainituille tahoille syntyy kirjanpitorikosten myötä vain välillistä vahinkoa. Kirjanpitorikoksen aiheuttamat vahingot ulkopuoliselle syntyvät muiden talousrikosten

seurauksena, kuten veropetoksen myötä. (Lahti & Koponen 2007, 71) Yhtiölainsäädännön kirjanpitoa koskevat määräykset ovat ensisijaisia. Vastaavasti kirjanpitolaissa olevat määräykset kirjanpidosta ovat toissijaisia yhtiölainsäädännön jälkeen. Kirjanpitorikokseksi voidaan tulkita myös muualla lainsäädännössä olevien kirjanpitoon liittyvien velvollisuuksien rikkominen. (Lahti & Koponen 2007, 73)

2.2.2 Kirjanpitorikoksen perustekomuoto

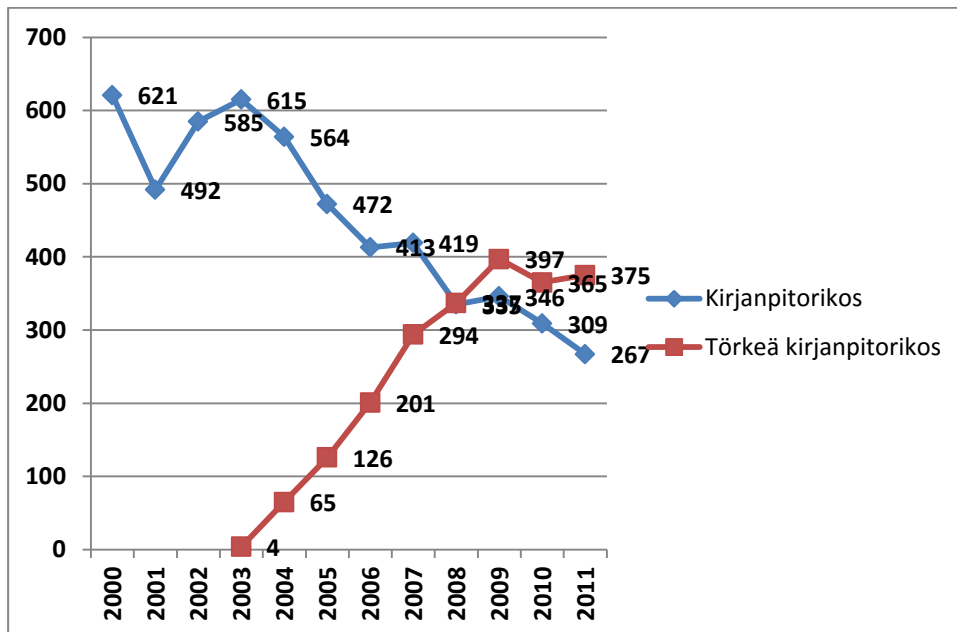
Rikoksella tarkoitetaan laissa rangaistavaksi säädettyä tekoa. Rikoslaisissa kirjanpitorikokset kuuluvat elinkeinorikoksiin. Lain mukaan kirjanpitorikosten tekijänä voivat olla kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu. Kirjanpitovelvollisen edustaja on henkilö, jonka velvollisuuksiin kuuluu yhteisön kirjanpidon hoitaminen tai henkilö, jolle kirjanpidon pitäminen on uskottu (Lahti & Koponen 2007, 65). Kirjanpitorikosten perustekomuodolla tarkoitetaan:

1. liiketapahtumien kirjauksien ja tilinpäätöksen laatimisen laiminlyöntiä vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia
2. väärin ja harhaanjohtavien tietojen merkitsemistä kirjanpitoon
3. kirjanpitoaineiston hävittämistä, kätkemistä tai vahingoittamista

Kirjanpitorikoksissa kirjanpitovelvollinen vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksista tai taloudellisesta asemasta. Kirjanpitorikoksista tuomitaan sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. (RL 30: 9)

Vuoden 2003 uudistuksessa kirjanpitorikoksen tekijäksi lisättiin myös oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä (Lahti & Koponen 2007, 68). Kirjanpitorikoksia koskeva viimeisin lakimuutos astui voimaan vuonna 2003, jolloin lakiin säädettiin törkeään kirjanpitorikoksen tekemuoto, mikä näkyy myös kuviossa 3. Tavoitteena on ollut koventaa kirjanpitorikosten rikosoikeudellista arviointia, mikä näkyy aikaisempina vuosina tehtyinä vankeusrangaistuksien pidennyksinä. Lain muutoksen jälkeen ilmenevissä oikeustapauksissa käytetään lievemmän lain

periaatetta, eli teko arvioidaan sen lain mukaan, jonka rangaistus on kyseisessä tapauksessa lievempi. (Lahti & Koponen 2007, 55–57)



Kuvio 3. Kirjanpitorikosten ja törkeiden kirjanpitorikosten määrä vuosittain (Verohallinto 2012)

Yrityksen kirjanpidon kanssa tekemisissä ovat yhtiön työntekijät sekä tilintarkastaja, mikä vaikeuttaa kirjanpitorikosten havaitsemista. Myös muiden taloudellisten väärinkäytösten selvittäminen on riippuvaista kirjanpidollisesta selvityksestä, mikä on huomioitu myös kirjanpitovelvollisuuden rikkomisen kriminalisointien muotoilussa (Lahti & Koponen 2007, 55).

2.2.3 Törkeä kirjanpitorikos

Törkeässä kirjanpitorikoksessa:

1. tilinpäätöksen laatiminen tai liiketapahtumien kirjaaminen laiminlyödään olennaisilta osiltaan tai kokonaan
2. väriiden tai harhaanjohtavien tietojen määrä on huomattavan suuri. Väärät ja harhaanjohtavat tiedot perustuvat väriin tositteisiin tai koskevat suuria summia.

3. kirjanpito kätketään kokonaan tai olennaisilta osiltaan. Kirjanpito hävitetään tai sitä vahingoitetaan olennaisilta osiltaan. (RL 30:9a)

Rikoksentekijä on tuomittava törkeästä kirjanpitorikoksesta, mikäli kirjanpitorikos on kokonaisuutena törkeä. Törkeästä kirjanpitorikoksesta on tuomittava vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi ja vähintään neljäksi kuukaudeksi. (RL 30:9a) Rikoslain törkeää kirjanpitorikosta koskevassa määritelmässä ei kuvata suuria summia tarkemmin. Hallituksen esityksen mukaan ” *yksikin virheellinen merkintä voi riittää tunnusmerkistön täyttymiseen, jos se koskee huomattavan suurta summaa*” (HE 53/2002) Vuonna 2011 törkeitä kirjanpitorikoksia huomattiin 375 kappaletta. (Verohallinto 2012)

2.2.4 Tuottamuksellinen kirjanpitorikos

Tuottamuksellisessa kirjanpitorikoksessa kirjanpitorikoksen tekijä

1. laiminlyö liiketapahtumien kirjaamisen tai tilinpäätöksen laatimisen kokonaan tai osittain
2. vahingoittaa, hukkaa tai hävittää kirjanpitoaineistoa.

Tuottamuksellisen kirjanpitorikoksen tekijä vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan taloudellisesta asemasta tai taloudellisesta tuloksesta. Tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta on tuomittava sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. (RL 30:10)

3 TILINTARKASTUS

Tässä luvussa perehdytään tilintarkastuksen taustaan ja tavoitteisiin. Lisäksi käydään läpi tilintarkastusvelvollisuutta ja hyvää tilintarkastustapaa. Luvussa käydään myös läpi tilintarkastajalta vaadittuja ominaisuuksia. Lopuksi perehdytään kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastukseen. Luvussa käydään läpi myös tilintarkastusriskiä ja tilintarkastuksen odotuskuilua.

3.1 Tilintarkastuksen tausta

Tilintarkastuksen taustalla vaikuttaa yhteiskunnallinen kehitys ja käytännön tarve (Riistama 1999, 15). Suurissa pörssiyrityksissä johto ja omistajat ovatkin usein erillään toisistaan, minkä kuvaamisen sopii agenttiongelmaksi. Tilintarkastajien toimeksiantajina ovat yritysten omistajat, joten tilintarkastajan tehtävänä on erityisesti valvoa omistajien etuja. Myös yhteiskunta hyötyy tilintarkastuksesta. (Korkeamäki 2008, 9)

Tilintekovelvollisuus kahden tai useimman osapuolen kesken tai julkinen tilintekovelvollisuus on yksi tilintarkastuksen lähtökohdista. Tilintarkastus on ratkaisu tilivelvollisuuden täyttämiseen ja sen yhteydessä annetun informaation luotettavuuden varmistamiseksi. (Halonen & Steiner 2010, 14) *”Tilintarkastajien kansainvälisen organisaation mukaan tilintarkastus on talousyksikön toiminnastaan ja taloudestaan antaman tiedon riippumatonta tutkimista, jonka tavoitteena on ilmaista käsitys tilinpäätöksestä tai siihen rinnastettavasta informaatiosta”* (Tomperi 2009, 8). Suomessa tilintarkastus on lakisääteistä eikä tilintarkastusta ole rajattu vain julkisesti noteerattuihin yrityksiin. (Riistama 1999, 19)

3.2 Tilintarkastuksen tavoite ja tarkoitus

Tilintarkastuksen tarkoitus on kasvattaa aiottujen käyttäjien luottamusta tilinpäätöstä kohtaan. Luotettavuudella tarkoitetaan sitä, että tilinpäätöksen tiedot perustuvat kirjanpitoon ja muuhun rekisteröintiin sekä sitä, että tilinpäätös on esitetty säädetyssä muodossa (Riistama 1999, 20). Luottamusta pyritään lisäämään tilintarkastajan lausunnon avulla siitä, onko tilinpäätös laadittu olennaisilta osiltaan sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaan. Suomen tilintarkastuslaki määrittelee säännöksillä

tilintarkastuksen sisällöstä, mutta ei ota erikseen kantaa tilintarkastuksen tavoitteeseen. Suomen tilintarkastuslain perusteella voidaan päätellä, että tilintarkastuksen tavoitteena on tarkastaa laissa mainitut seikat. (Halonen & Steiner 2010, 13)

Käytännön tasolla Suomessa tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon, siitä ovatko tilintarkastuksen kohteet laadittu olennaisilta osilta voimassa olevien säännösten mukaan ja antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta kirjanpitolaissa tarkoitetulla tavalla. Tilintarkastaja tarkastaa yhtiön kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon. Konsernitilinpäätöksen tarkastaa emoyrityksen tilintarkastaja. Emoyrityksen tilintarkastajan on varmistuttava myös siitä ovatko konserniin kuuluvien yritysten tilintarkastajat suorittaneet tilintarkastuksen asianmukaisesti. (TTL (2004/459)1:12)

Tilintarkastuksen tavoitteisiin kuuluu tilintarkastajan suorittama hallinnon tarkastus, jossa selvitetään vastuuvollisuuden toiminnan lainmukaisuutta yhteisölaainsäädännön säännösten perusteella. Hallinnon tarkastuksen kohteena ovat hallinnon kokouksista laaditut pöytäkirjat, hallintoelinten tekemät päätökset ja sopimukset, sekä menettelyt, joilla valvotaan toiminnan laillisuutta ja tehtyjen päätösten noudattamista (Tomperi 2009, 7). Tilintarkastaja antaa lausunnon myös hallinnon tarkastuksesta. (Halonen & Steiner 2010, 13–14)

Tilintarkastuksen lähtökohta on, että tilintarkastuksen avulla ei tuoteta täydellisen varmaa tietoa, joten sen perusteella ei voida olettaa, että jokainen olisi merkitty siihen taseen tai tuloslaskelman nimekkeeseen, johon se kuuluu. Tilintarkastus antaa kuitenkin kohtuullisen varmuuden eli korkean varmuustason, siitä että tilinpäätös on laadittu säännösten mukaan. (Tomperi 2009, 9)

Tilintarkastajaa käytetään myös raporttien tai laskelmien oikeellisuuden varmistuksessa, jolloin taustalla on lain sijaan tahojen välinen sopimus. Varmennuspalveluilla tarkoitetaan toimintaa, joka on laajempaa kuin lakisääteinen tilintarkastus. (Tomperi 2009, 8) Varmennustoimeksianto on toimeksianto, jossa tilintarkastaja esittää johtopäätöksen, jolla pyritään lisäämään muiden kuin vastuussa

olevan henkilön luottamusta tilinpäätöstä kohtaan. Varmennustoimeksiannot ovat sisällöltään laajempia kuin tilintarkastus, joka keskittyy tilinpäätösinformaatioon. Varmennustoimeksiantojen lopputulokset kirjataan lausunnoiksi, joiden perustana on evidenssi (Halonen & Steiner 2010, 17–18)

3.3 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastuslain toisen luvun neljäs artikla määrää tilintarkastusvelvollisuudesta. Kirjanpitovelvollisia yhteisöjä ja säätiöitä koskee tilintarkastusvelvollisuus (Tomperi 2009, 8). Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastusvelvollisia ovat muun muassa osakeyhtiöt, asunto-osakeyhtiöt, avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt, osuuskunnat, yhdistykset ja säätiöt (Korkeamäki 2008, 14). Edellä mainitut yhteisöt ovat lain mukaan velvollisia valitsemaan tilintarkastajan ja suorittamaan tilintarkastuksen.

Tilintarkastusvelvollisuus ei koske yksityisiä elinkeinonharjoittajia, maatalousyrittäjiä eikä julkisyhteisöjä. Julkisyhteisöjen tilintarkastusta varten on laadittu omat erityislait. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajaa ei tarvitse valita pienissä yhteisöissä, elleivät yhtiöjärjestys, yhtiösopimus tai muut säännöt edellytä tilintarkastajan valitsemista. (Tomperi 2009, 15–16)(TTL 2:4) *”Tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä(TTL 2: 4):*

1. Taseen loppusumma ylittää 100 000€;
2. Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000€;
3. Palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä ”

Tilintarkastaja on aina valittava, kun yhteisön pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta. Tilintarkastaja on myös valittava, mikäli yhteisöllä on huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa, laissa tällä tarkoitetaan holding-yhtiöitä. (TTL 2:4) Jokaisen yhtiön ja säätiön on myös valittava tilintarkastaja yhtiön tai säätiön koosta riippumatta. Asunto-osakeyhtiölain mukaan asunto-osakeyhtiössä on valittava tilintarkastaja, mikäli yhtiön rakennuksissa on vähintään 30 huoneistoa. (Tomperi 2009, 16)

3.4 Hyvä tilintarkastustapa ja tilintarkastajalta vaadittavat ominaisuudet

3.4.1 Hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa suorittaessaan tilintarkastuslaissa tarkoitettuja tehtäviä. (TTL 4:22) Tilintarkastuslain näkökulmasta hyvää tilintarkastustapaa tulee noudattaa kaikissa tilintarkastuslain soveltamisaloihin kuuluvissa tehtävissä. Hyvä tilintarkastustapa edellyttää kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamista, mikäli kyseessä on lakisääteinen tilintarkastus. Hyvä tilintarkastustapa on tapaoikeutta ja se kuvaa tilintarkastuksen menetelmiä, joilla tavoite saavutetaan. Suomessa hyvän tilintarkastustavan taustalla ovat kansainväliset ISA-standardit. Hyvä tilintarkastustapa muotoutuu jatkuvasti, joten lainsäädännössä ei ole järkevää normittaa sitä. (Halonen & Steiner 2010, 31) Hyvä tilintarkastustapa sisältää periaatteita ja keinoja, joita huolelliset ammattihenkilöt yleisesti käyttävät ja soveltavat (Halonen & Steiner 2010, 32).

3.4.2 Tilintarkastajalta vaadittavat ominaisuudet

Tilintarkastajalla tarkoitetaan tilintarkastuslain mukaan tilintarkastusyriytystä tai hyväksyttyä henkilöä, joka on lain mukaan oikeutettu tekemään tilintarkastuksia. Suomen tilintarkastuslain mukaan hyväksytyjä tilintarkastajia ovat HTM-tilintarkastajat, HTM-yhteisöt, jotka ovat kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymiä. Tilintarkastuslain mukaan myös keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymät KHT-tilintarkastajat ja KHT-yhteisöt ovat hyväksytyjä tilintarkastajia. Nykyään tilintarkastajana voi toimia ainoastaan hyväksytty tilintarkastaja, sillä maallikkotilintarkastajista luovuttiin vuonna 2011. (Tomperi 2009, 17–18) (Halonen & Steiner 2010, 23)

Tilintarkastajina eivät voi toimia henkilöt, jotka ovat vajaavaltaisia, konkurssissa, liiketoimintakiellossa tai joiden toimintakelpoisuutta on rajoitettu (TTL 2: 3). Talousrikoksista tuomittu henkilö voidaan tuomita liiketoimintakieltoon, jolloin kyseinen henkilö ei voi toimia tilintarkastajana. (Halonen & Steiner 2010, 23) Mikäli

tilintarkastajana toimii yksi tai useampi luonnollinen henkilö, on vähintään yhdellä tilintarkastajalla oltava asuinpaikka Euroopan talousalueen valtiossa (TTL 2: 3).

Tilintarkastajan tulee toimia yleisen edun mukaisesti, mikä tarkoittaa tilintarkastajille asetettujen eettisten vaatimusten huomiointia ja noudattamista. IFAC:in (International Federation of Accountants) antamiin eettisiin ohjeisiin kuuluvat seuraavat periaatteet: rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus sekä ammatillinen käyttäytyminen. (Tomperi 2009, 12)

Tilintarkastajan riippumattomuus on keskeinen edellytys tilintarkastukselle. Riippumattomuudella tarkoitetaan tilintarkastajan riippumattomuutta tarkastettavista. (Tomperi 2009, 10)

Tilintarkastuslain momentti 24 määrää, että tilintarkastajan on oltava riippumaton suorittaessaan tilintarkastustoimeksiantoa. Tilintarkastajan tulee järjestää toimintansa riippumattomuuden turvaavalla tavalla. (TTL 4:24)

Tilintarkastajan riippumattomuudella tarkoitetaan myös tilintarkastajan vapautta valita tarkastuskohteet, tarkastusmenetelmät sekä tarkastuksen laajuus (Tomperi 2009, 10). Tilintarkastajan on kieltäydyttävä vastaanottamasta toimeksiantoa tai luovuttava toimeksiannosta, mikäli riippumattomalle toiminnalle asetetut edellytykset eivät täyty. Tilintarkastajan ei tarvitse kieltäytyä toimeksiannosta, mikäli riippumattomuutta uhkaavat tekijät ovat kokonaisuutta tarkasteltaessa merkityksettömiä tai mikäli tilintarkastaja on ryhtynyt riippumattomuutta turvaaviin toimiin. (TTL 4:24)

Riippumattomuus tarkoittaa riippumattomuutta myös tilintarkastuksen lopputuloksesta, sillä lopputuloksen ei tulisi vaikuttaa tilintarkastuksen suorittamiseen eikä raportointiin. Kansainvälisen tilintarkastajien yhteistyöjärjestön eettisissä ohjeissa riippumattomuus jaetaan mielen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen. Mielen riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja on objektiivinen, rehellinen ja säilyttää ammatillisen skeptisyyden. Ammatillisella skeptisyydellä tarkoitetaan mahdollisten virheiden ja puutteiden esiintymisen tiedostamista. Näkyvä riippumattomuus tarkoittaa puolestaan objektiivisuuden, rehellisyyden tai ammatillisen skeptisyyden vaarantavien olosuhteiden välttelyä. (Tomperi 2009, 10)

Tilintarkastajan esteellisyydellä tarkoitetaan tilanteita, joissa tilintarkastaja ei ole lain mukaan riippumaton. Tilintarkastaja itse eikä hänen apulaisensa saa ilmaista ulkopuolisille tehtävää suorittaessaan tietoonsa saamia seikkoja (Tomperi 2009, 10).

Salassapitovelvollisuus ei koske seikkoja, jotka ovat tulleet yleiseen tietoon eikä myöskään seikkoja, joihin tilintarkastuksen osapuoli antaa suostumuksensa. Salassapitovelvollisuus ei koske lakisääteistä velvoitetta tietojen antamisesta, esimerkiksi huomautus tilintarkastuskertomuksessa vastuuhenkilön laiminlyönnistä. (Korkeamäki 2008, 10)

3.5 Tilintarkastusprosessi

Tilintarkastusprosessi koostuu kolmesta eri vaiheesta, jotka ovat suunnittelu, toteutus ja raportointi.

3.5.1 Tilintarkastuksen suunnittelu

Tilintarkastuksen suunnittelu on tilintarkastusprosessin ensimmäinen vaihe ja sen avulla pystytään kiinnittämään huomioita tärkeisiin kohteisiin. Suunnittelu on toistuva prosessi, jonka alku on edellisen tilintarkastuksen loppu ja joka jatkuu tilintarkastustoimeksiannon loppuun asti. Tilintarkastaja suorittaa useimmiten tilintarkastusta jatkuvana prosessina, jolloin tilikauden aikana pyritään löytämään taloudelliseen raportointiin vaikuttavat virheet ja puutteet sekä korjaamaan ne. Jatkuva tarkastus parantaa myös kirjanpitorikosten havainnointia. (Ahti & Reijonen, 2010) Suunnittelua varten huomioidaan olennaisuus määrällisesti ja laadullisesti. Tilintarkastaja dokumentoi yleissuunnitelman ja tilintarkastussuunnitelman ja niihin liittyvät muutokset. Tilintarkastajan tulee luoda yleissuunnitelma eli kokonaisstrategia, joka ohjaa tilintarkastussuunnitelman laatimista. Kokonaisstrategian avulla huomioidaan tarkastuskohteen toiminnan luonne, kirjanpitojärjestelmä ja sisäinen kontrollijärjestelmä. Samalla huomioidaan riskit ja olennaisuus. Kokonaisstrategiassa käydään läpi tilintarkastustyön koordinointi, ohjaus ja valvonta. (Tomperi 2009, 41–42)

Tilintarkastussuunnitelma on kokonaisstrategiaa yksityiskohtaisempi. Tilintarkastussuunnitelmassa on ne toimenpiteet, joilla tilintarkastaja saa riittävän määrän tilintarkastusevidenssiä alentaakseen tilintarkastusriskin hyväksyttävälle tasolle. Tilintarkastussuunnitelmassa kuvataan toimenpiteet, joilla arvioidaan olennaisen virheen tai puutteen riskiä ja jotka on suoritettava tilintarkastusstandardien mukaan. Tilintarkastussuunnitelmaan kuuluu myös kuvaus

suunniteltujen toimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laadusta. (Tomperi 2009, 41)

ISA 315 tilintarkastusstandardin mukaan tilintarkastajan tulee muodostaa käsitys yhteisöstä sekä sen sisäisestä valvonnasta ja toimintaympäristöstä. Käsityksen saavuttaminen edellyttää tietojen keräämistä, päivittämistä ja analysointia jatkuvasti. Käsityksen muodostaminen auttaa tilintarkastajaa tunnistamaan tilinpäätöksen olennaiset virheet tai puutteet. Riskienarviointitoimenpiteillä tarkoitetaan käsityksen muodostamiseksi tarkoitettuja toimenpiteitä. Tilintarkastaja käyttää osaa suorittamistaan riskienarviointitoimenpiteistä evidenssinä tukemassa olennaisen virheen tai puutteen riskien arviointia. (Tomperi 2009, 42–43)

Tilintarkastajan suorittamiin riskienarviointitoimenpiteisiin kuuluvat tiedustelut johdolle ja muille henkilöille. Riskienarviointitoimenpiteisiin kuuluu myös analyttistä tarkastusta sekä havainnointia ja yksityiskohtaista tarkastusta. Yksityiskohtaiseen tarkastukseen kuuluu muun muassa kirjanpitoaineiston yksityiskohtaista tarkastusta ja talouden tietojärjestelmien läpikäyntiä. Tilintarkastaja voi myös käyttää aikaisempina vuosina hankkimaansa tietoa, mikäli se on yhä relevanttia. (Tomperi 2009, 43) Tilintarkastajalla on myös velvollisuus suorittaa tilintarkastustoimenpiteitä, joilla vastataan arvioituihin riskeihin. (Tomperi 2009, 42)

3.5.2 Kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastaminen

Seuraavaksi käydään läpi toteutus vaihetta, jossa huomio on kiinnitetty kirjanpitoon liittyvään tilintarkastukseen. Tilintarkastuslaki ei määrittele tarkasti kirjanpidon tarkastusta, mutta siinä on noudatettava EU:ssa hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Tilintarkastaja muodostaa käsityksen taloudellisen raportoinnin kannalta oleellisista tietojärjestelmistä ja niihin liittyvistä liiketoimintaprosesseista. Kirjanpitoaineisto, niitä tukeva informaatio ja kirjanpidon tilit ovat osa liiketoimintaprosesseja. Samalla tarkastetaan tietojärjestelmien ja liiketoimintaprosessien kontrollit, jotka koskevat pääkirjanpitoventejä sekä oikaisukirjauksia. (Halonon & Steiner 2010, 262–263)

Kirjanpidon tarkistamisella pyritään varmistamaan mahdollinen kirjanpidon ja kirjanpitoaineiston manipulointi. (Halonen & Steiner 2010, 263) Kirjanpitojärjestelmä on tärkein tietojärjestelmä taloudellisen raportoinnin kannalta. Kirjanpidon tarkastuksessa tilintarkastaja tarkastaa pidetäänkö kirjanpitoa kirjanpitolain mukaan ja antaako kirjanpito luotettavaa tietoa tilinpäätökseen ja toimintakertomukseen. (Halonen & Steiner 2010, 263)

Kirjanpitolain mukaan tärkeitä kirjanpidon tarkastuskohteita ovat:

1. Liiketapahtumien aitous eli todennettavuus
 2. Kirjauksen perustuminen päivättyyn ja numeroituun tositteeseen, joka on asianmukaisesti hyväksytty
 3. Kirjausketju pitää olla todennettavissa alusta loppuun ja lopusta alkuun.
- (Halonen & Steiner 2010, 263)

Tilintarkastajan tulee olla valppaana väärinkäytöksestä aiheutuvan olennaisen virheellisuuden riskin varalta siinä tapauksessa, että johdolla on mahdollisuus muuttaa kirjanpitoa suorasti tai epäsuorasti. Väärinkäytöksiin viittaavat erilaiset poikkeavuudet kirjanpitoaineistossa, kuten liiketapahtumiin liittyvät väärät kirjaukset. Kirjanpitoon kohdistuu usein useita tilintarkastustoimenpiteitä, koska sen avulla hankintaan usein tilintarkastusevidenssiä. Kirjanpidosta tilintarkastaja tarkastaa pääkirjavientejä koskevat kontrollit. Tilintarkastaja keskittyy myös osakirjanpidon ja pääkirjanpidon aukottomaan yhteyteen. (Halonen & Steiner 2010, 266–267)

Kirjanpidon tarkistus alkaa useimmiten tilinavauksen tarkastamisella, olennaisten virheiden esiintyessä suoritetaan lisää tarkastustoimenpiteitä. Tilintarkastaja saattaa myös tarkastaa kirjanpidon juoksevuuden eli kirjausten jatkuvuuden päiväkirjoista pääkirjaan asti. Tilintarkastajan tulee myös selvittää mahdollisten eroavaisuuksien takana olevat syyt. Pääkirjanpidon läpikäynti on tehokas tilintarkastustoimenpide pienemmissä yhteisöissä. (Halonen & Steiner 2010, 266–267) Kirjanpidossa toinen tärkeä tarkastuskohde on muistiotositteet, joilla kirjataan muita kuin normaaleista liiketoimintaprosesseista syntyneitä tapahtumia. Muistiotositteilla kirjataan usein tilinpäätökseen liittyviä kirjauksia. Normaalisti tilintarkastaja tarkastaa kaikki

tilinpäätökseen liittyvät muistiotositteet. (Halonen & Steiner 2010, 268) Yleensä vain pienissä yhtiöissä tarkastetaan kaikki tositteet ja kirjaukset. Suurehkoissa yrityksissä testataan usein yksi kontrolli vuosittain tarkemmin. (Tomperi 2009, 58)

Tilintarkastaja voi tehdä yhteistyötä sisäisen tarkastuksen kanssa, jossa toimeksiantajana on yhtiön johto. Tilintarkastaja tarkastaa kuitenkin sisäisessä tarkastuksessa käytetyt kontrollit. Tilintarkastaja arvioi sisäisen tarkastuksen työn tulosten hyödynnettävyyttä tilintarkastuksen näkökulmasta. Tilintarkastuksesta voidaan saada tehokkaampi tekemällä yhteistyötä sisäisen tarkastajan kanssa, koska tarkastuksen kohteet ovat osittain päällekkäisiä. Yhteistyön avulla saavutetaan niin taloudellisuutta kuin tehokkuutta, mikä muun muassa parantaa kirjanpitorikosten havaitsemista. Sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen tekemän yhteistyön määrän päättää tilintarkastaja.

Tilintarkastajan kannanottojen avulla tilintarkastaja voi päätyä johtopäätökseen kirjanpidon oikeellisuudesta. Tilikauden aikaiset kannanotot oikeellisuus, täydellisyys, katko, luokittelu ja tapahtuminen. Tilikauden lopun tilisaldoista laaditaan myös kannanottoja, joita ovat täydellisyys, olemassaolo, arvostaminen ja kohdistaminen sekä oikeudet ja velvoitteet. (Halonen & Steiner 2010, 272–273)

Tilinpäätöksen tarkastaminen ja kirjanpidon tarkastaminen liittyvät toisiinsa, koska mikäli kirjanpitoa ei ole laadittu oikein ei myöskään tilinpäätös ole oikein laadittu. Tilintarkastaja varmistaa, että tilinpäätös ja tase täsmäävät kirjanpitoon ja erittelyihin. Tilintarkastaja suorittaa täsmäytyksiä, joiden avulla hankitaan evidenssiä tilinpäätökseen sisältyvien tietojen oikeellisuudesta. Tilinpäätöksen tarkastaminen on tilintarkastajalle pääasiassa laillisuusvalvontaa, sillä määräykset ja säännökset vaikuttavat tilinpäätökseen. (Tomperi 2009, 82)

3.5.3 Tilintarkastuksen raportointi ja dokumentointi

Tilintarkastustoimeksiannosta voidaan sopia tilintarkastuksen toimeksiantokirjeellä. Tilintarkastukseen liittyy myös johdon kirje, jolla hallitus vakuuttaa antaneensa tilintarkastajalle kaiken informaation, jolla on merkitystä tilinpäätöksen laatimisessa sääntöjen mukaisesti. (Tomperi 2009, 49–51) Tilintarkastus on asioiden varmentamista, mikä tarkoittaa tilintarkastajan kannalta riittävän tarkastusevidenssin

hankkimista olennaisten tilinpäätöserien oikeellisuuden tueksi (Heiskanen, Kihn & Näsi 2009, 71).

Tilintarkastusevidenssi on tietoa, joka toimii tilintarkastajan johtopäätösten pohjana. Kaikki tiedot, jotka liittyvät tilintarkastajan johtopäätöksiin ovat tilintarkastusevidenssiä. Tilintarkastustoimenpiteillä hankitaan tarvittava evidenssi, jonka avulla tilintarkastaja pystyy antamaan lausunnon tilinpäätöksestä. Lausunnon antaminen edellyttää tilintarkastajan tekemiä johtopäätöksiä, joiden taustalla ovat tarkastustoimenpiteet. Evidenssin kannalta olennaista on evidenssin soveltuvuus, luotettavuus, relevanttius ja määrän tarpeellisuus. (Halonen & Steiner 2010, 82–87)

Tilintarkastajan antama tilintarkastuskertomus sisältää lausunnon koskien tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen antamia oikeita ja riittäviä tietoja toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastuskertomuksessa esitetään huomautus, mikäli yhtiön jäsen on syyllistynyt laiminlyöntiin tai tekoon, jonka seurauksena on vahingonkorvausvelvollisuus tai mikäli on rikottu yhteisöä koskevaa lakia tai yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä. Mikäli yritys on rikkonut lakia tai muita määräyksiä niin tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoaan. Edellä mainituissa tapauksissa tilintarkastustoimeksianto todennäköisesti loppuu kokonaan, jolloin tilintarkastaja ei anna minkäänlaista lausuntoa asiasta. (Tomperi 2009, 154) Tilintarkastuspöytäkirjaan merkitään mahdollisesti löytyneet kirjanpidon ja kirjanpitoaineiston puutteet sekä hyvän kirjanpitotavan noudattamatta jättäminen. (Tomperi 2009, 166)

3.5.4 Taloudellisen tilanteen vaikutus tilintarkastukseen

Tarkastuskohteen taloudellisen tilanteen heiketessä myös tilintarkastus muuttuu hieman haasteellisemmaksi verrattuna hyvään taloudelliseen tilanteeseen. Yhtiön toimintaa peilaavia arviointikriteerejä ovat yhtiön maksuvalmius, pääoman tuottoaste, kannattavuus sekä vakavaraisuus. Edellä mainittuja arviointikriteereitä tilintarkastaja tarkastelee tunnuslukujen, yhtiön johdon laatimien budjettien ja toiminnan kannattavuuden avulla. (Heiskanen et al. 2009, 71) On myös syytä muistaa, että kirjanpitorikoksetkin ovat tyypillisiä taloudellisissa vaikeuksissa olevilla yrityksillä sekä

laskusuhdanteiden aikana. Taloudellinen tilanne huomioidaan kaikissa tilintarkastusprosessin vaiheissa eli suunnittelussa, toteutuksessa ja raportoinnissa

3.6 Tilintarkastusriski

Tilintarkastusprosessissa arvioidaan yksityiskohtaisesti jokaiseen tilintarkastustoimeksiantoon liittyviä riskejä ja niiden vaikutusta tilintarkastuksen toteuttamiseen. Tilintarkastusriskin käsite kuvaa tilannetta, jossa tilintarkastaja antaa puhtaan tilintarkastuskertomuksen, vaikka tarkastusaineistossa on olennainen virhe tai puute. (Korkeamäki 2008, 36) Tilintarkastusriski voidaan jakaa kahteen osaan, jotka ovat havaitsemisriski ja olennaisen virheen tai puutteen riski. (Tomperi 2009, 34–35)

Olennaisen virheen ja puutteen riskin osatekijät ovat toimintariski ja kontrolliriski. Toimintariskillä tarkoitetaan toiminnon tai tilinpäätöksen erän alttiutta virheelle. Toiminnon rakenne vaikuttaa riskiin sillä, mitä monimutkaisempi tapahtuma sitä suurempi riski. Toimintariskin suuruuteen vaikuttaa myös johdon näkemysten vaikutus kirjanpitoon (Korkeamäki 2008, 37) Toimintariskeihin kuuluvat muun muassa taantuva toimiala ja käyttö pääoman puute. Kontrolliriskillä kuvataan riskiä siitä, että yhteisön sisäinen valvonta ja kirjanpitojärjestelmät eivät havaitse tilinpäätöksen olennaista virhettä tai puutetta ajoissa. Valvonnan luontaisten rajoitteiden vuoksi kontrolliriskiä esiintyy aina jonkun verran. (Tomperi 2009, 35)

Havaitsemisriski on riski siitä, että tilintarkastaja ei havaitse olennaista virhettä tai puutetta. Tilintarkastuksen tehokkuudella voidaan vaikuttaa havaitsemisriskiin. Havaitsemisriskiä ei voida poistaa kokonaan, sillä tilintarkastuksessa ei käydä koko aineistoa läpi. Mitä riskillisempi toiminta, sitä enemmän käytetään tarkastusresursseja. Mikäli toimintoon sisältyy pieni virheen mahdollisuus, voidaan sen tarkastukseen kiinnittää vähemmän huomiota. Tilintarkastuksessa huomio on olennaisissa virheissä ja puutteissa eikä kokonaisuuden kannalta epäolennaisten virheiden ja puutteiden havaitsemisessa. (Tomperi 2009, 35)

Tilintarkastaja suunnittelee ja suorittaa tilintarkastuksen niin, että voidaan perustella tilintarkastusriskin alentuneen hyväksyttävälle tasolle. Tilintarkastusriskiä

pienennetään hankkimalla riittävästi tilintarkastusevidenssiä, joka on perustana johtopäätöksessä ja tilintarkastuslausunnossa. Evidenssiä hankitaan aineistotarkastustoimenpiteillä ja kontrollien testaamisella. Lopulta riski tilinpäätöksessä olevasta virheestä tai puutteesta pienenee ja riski, että tilintarkastaja ei huomaa virhettä tai puutetta pienenee. (Tomperi 2009, 35 & 48–49)

3.7 Tilintarkastajan rooli kirjanpitorikoksissa ja tilintarkastuksen odotuskuilu

Tilintarkastuksen avulla ei tuoteta täydellisen varmaa tietoa, joten sen perusteella ei voida olettaa, että jokainen erä olisi merkitty siihen taseen tai tuloslaskelman nimekkeeseen, johon se kuuluu. (Tomperi 2009, 9) Tilintarkastus antaa kuitenkin kohtuullisen varmuuden eli korkean varmuustason, siitä että tilinpäätös on laadittu säännösten mukaan. (Tomperi 2009, 9) Tilintarkastajalta vaaditut ominaisuudet: ammatillinen skeptisyys, tiedostus mahdollisten virheiden ja puutteiden esiintymisestä vaikuttavat myös mahdollisuuksiin havaita kirjanpitorikoksia. (Halonen & Steiner 2010, 263)

Tilintarkastuksen odotuskuilu syntyy odotusten ja tilintarkastustyön eroista ja sitä voidaan pienentää toimeksiantokirjeen avulla. Tilintarkastajien työn osalta odotuskuilu on varsin suuri. Tilintarkastajan ja asiakkaan käsitys normaalista lakisääteisestä tilintarkastuksesta voi olla erilainen. Monet mieltävät tilintarkastajan työn numeroiden tarkastamiseksi ja väärinkäytösten etsimiseksi. (Saarinen, 2005) Odotuskuilu syntyy odotusten ja tilintarkastustyön eroista. Odotuskuilua voidaan pienentää toimeksiantokirjeen avulla. (Mustonen, 2010)

Tilintarkastuksen luonteen vuoksi sen vaikutusta kirjanpitorikosten torjunnassa on vaikea mitata tarkasti. Ruotsissa on selvitetty tilintarkastajan merkitystä talousrikosten torjunnassa tilintarkastusvelvollisuutta käsittelevien muutosten yhteydessä. Ruotsissa tilintarkastajalla on huomattavasti merkittävämpi rooli talousrikosten torjunnassa kuin Suomessa, koska Ruotsissa tilintarkastajalle on asetettu ilmoitusvelvollisuuksia verojen maksun oikeellisuuteen ja rikosepäilyihin liittyen. Ruotsissa tavoitteena on saada tilintarkastajan saamat tiedot myös viranomaisten tietoon ja ilmoitusvelvollisuuden myötä onkin paljastunut vakavia

talousrikoksia. Ruotsissa tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuutta pidetään myös ennaltaehkäisevänä tekijänä talousrikosten suhteen. (Verohallinto 2011)

Tilintarkastuksen tarpeen taustalla ovat yhteiskunnan asettamat tavoitteet. Suomessa tilintarkastustoimeksianto loppuu usein kirjanpitorikoksen yhteydessä, mutta tilintarkastajalla ei ole ilmoitusvelvollisuutta viranomaiselle. Tilintarkastuksessa havaitut puutteet ilmenevät tilintarkastuskertomuksessa ja tilintarkastuspöytäkirjassa. Suhteellisen pienillä muutoksilla olisi mahdollista lisätä tilintarkastuksen tuottamaa lisäarvoa, esimerkiksi Ruotsissa tilintarkastajan velvollisuutena on toimittaa epäpuhdas tilintarkastuskertomus Verohallintoon (Verohallinto 2011).

3.8 Tilintarkastajan vastuu ja case: Jippii

Tilintarkastajan vastuu voidaan jakaa kurinpidolliseen, vahingonkorvausvastuuseen sekä rikosoikeudelliseen vastuuseen. Kurinpidollisella vastuulla tarkoitetaan tilintarkastajan toiminnan moitittavuutta. Tilintarkastajan toiminnasta mahdollisia moitteita antavat Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta sekä Valtion tilintarkastuslautakunta. Tilintarkastajan toiminta voi olla moitittavaa, vaikka toiminnalla ei olisi konkreettisia seurauksia. Vahingonkorvaus vastuun taustalla on aina vahingon tapahtuminen. Rikosoikeudellinen vastuu syntyy tilintarkastajalle, mikäli tilintarkastaja on syyllistynyt lain perusteella rangaistavaan tekoon tai laiminlyöntiin. (Tomperi 2009, 181)

Jippii Group Oyj:n tapaus on eräs Suomen tunnetuimmista kirjanpitorikoksista, jossa tilintarkastaja on tuomittu rikosoikeudelliseen vastuuseen. Useimmissa tapauksissa tilintarkastajan vastuu kirjanpitorikoksissa on tarkoittanut huomautusta, varoitusta tai hyväksymisen peruuttamista. Jippii Group Oyj:n tapaus on yksi tunnetuimmista suomalaisista kirjanpitorikoksista, jossa myös tilintarkastaja sai kantaa rikosoikeudellisen vastuunsa. Jippiin tapauksessa yhtiöllä oli taloudellisia vaikeuksia, mikä johti myyntivoittojen tulouttamiseen kerralla ja niiden eliminoimiseen väärällä hankintamenon kirjauksella. Jippiin tapauksesta erityisen tekee myös, se että yhtiön hallitus ei saanut lainkaan tuomiota, vaikka hallituksen tehtävänä on valvoa kirjanpidon asianmukaisesta järjestämisestä. Vastuu yhtiön sisällä ulottui hallituksen sijasta talousjohtajaan, jonka tuomio oli vuosi ja neljä kuukautta ehdollista vankeutta

ja kirjaukset laatiin controlleriin, jonka tuomio oli kuusi kuukautta ehdollista vankeutta. Tuomiossa perusteltiin, että controllerin taustalla ja työkokemuksella olisi pitänyt olla tietoinen kirjausten virheellisyydestä. (Ahti & Reijonen 2010, 55–57)

Jippiin tapauksessa erikoista on myös päävastuullisen tilintarkastajan tuomio kahdeksaksi kuukaudeksi ehdolliseen vankeusrangaistukseen avunannosta kirjanpitorikokseen. Tuomion perusteluina oli se, että tilintarkastajan on täytynyt ymmärtää, että ei noudatettu hyvää kirjanpitoa myyntivoittoja käsiteltäessä ja että hankintameno oli kirjattu vastoin kirjanpitolain säädöksiä. Tilintarkastajan olisi pitänyt tietää, että suurien väärin ja harhaanjohtavien taloudellisten tietojen merkitseminen kirjanpitoon vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön taloudellisesta tilanteesta. Tilintarkastaja oli antanut yhtiön johdolle sellaisen kuvan, että yhtiöstä tullaan antamaan puhdas tilintarkastuskertomus. (Ahti & Reijonen, 2010, 55–57)

4 Empiirinen analyysi - Kirjanpitorikokset oikeuden ja tilintarkastajan näkökulmasta

4.1 Tutkimusprosessin kuvaus

Tutkimuksen empiirisen aineiston toinen osuus koostuu korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä, joita on tutkimuksessa 20 kappaletta. Kaikki käsiteltävät ennakkopäätökset ajoittuvat vuosille 1992–2012. Ennakkopäätösten avulla pyritään saamaan käsitys tyypillisimmistä kirjanpitorikoksista. Tutkimuksen empiriaosuuden KHT-tilintarkastajan haastattelu toteutettiin sähköpostitse. Haastattelumuotona käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, jossa kysymykset lähetettiin sähköpostitse ja haastateltava sai vastata kysymyksiin omin sanoin (Liite 1.). (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005. 104–105) KHT-tilintarkastajan haastattelulla pyritään tuomaan tutkimukseen tilintarkastajan näkökulmaa.

Analyysin aluksi tutkija perehtyy aineistoon lukemalla sen useita kertoja läpi. Analyysin alussa oikeustapaukset jaetaan ryhmiin teemoittelun avulla, eli muodostaen keskeisiä aiheita aineistosta. Teemojen alle kootaan kyseiseen teemaan liittyvät asiat yhteen, esimerkiksi törkeät kirjanpitorikokset käsitellään omana teemanaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a) Tyypittelyllä tarkoitetaan aineiston tiivistämistä havainnollisiin tyypeihin eli tyypillisten asioiden kokoamista. Tyypittelyn avulla kiinnitetään huomiota seikkoihin, jotka luonnehtivat aineistoa kokonaisuutena. Tyypittelyssä huomioidaan myös aineistosta poikkeavat ja epätyypilliset tapaukset. Analyysin alussa oikeustapaukset jaetaan ryhmiin teemoittelun avulla, eli muodostaen keskeisiä aiheita aineistosta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b)

4.2 Aineiston kuvailu

Aineistona tutkimuksessa on korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä, jotka koskevat kirjanpitorikoksia. Oikeustapaukset sijoittuvat vuosille 1992–2012. Tutkimuksessa on käytetty kaikkia valtion säädöstietopankista löytyviä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä, jotka koskevat kirjanpitorikoksia. Yhteensä päätöksiä löytyi kaksikymmentä kappaletta, joista suurin osa kuvaa kirjanpitorikosten

perustekomuotoa. Aineistossa on lisäksi kaksi ennakkopäätöstä törkeistä kirjanpitorikoksista ja kaksi ennakkopäätöstä tuottamuksellisista kirjanpitorikoksista. Ennakkopäätökset sisältävät kyseisen oikeustapauksen taustaa sekä käsittelyn ja tuomiot. Korkeimman oikeuden käsittelyyn päätyvät tapaukset ovat myös käsitelty käräjäoikeudessa sekä hovioikeudessa. Lopulta syytjä tai syytetty on valittanut alempien oikeusasteiden lopputuloksesta ja tapauksen käsittely on lopulta edennyt korkeimpaan oikeuteen asti.

Ennakkopäätökset sisältävät epäillyn rikoksen nimekkeen sekä kuvauksen syytetyn teoista. Ennakkopäätökset sisältävät viittauksia rikoslakiin ja sen eri pykäliin, joiden perusteella arvioidaan mahdolliset tuomiot syytetylle. Kuvauksissa nimetään syytetyt henkilöt useimmiten kirjaimilla A ja B ja niin edelleen ja yrityksestä kerrotaan useimmiten yhtiömuoto. Ennakkopäätöksissä on myös kuvattu oikeudessa esitettyjä seikkoja sekä tiedot siitä, mitkä mahdolliset rikokset syytetty on tunnustanut. Ennakkopäätökset sisältävät aikaisempien oikeuksien tuomioiden lisäksi korkeimman oikeuden tuomion ja perustelut mahdolliselle tuomiolle. Ennakkopäätös sisältää kaikki olennaisimmat asiat ja seikat tapauksen taustasta ja sen käsittelystä oikeudessa. Seuraavaksi siirrytään korkeimman oikeuden ennakkopäätösten analysointiin, joka tapahtuu tyypittelyn ja teemoittelun avulla.

4.3 Kirjanpitorikokset

Kaikille aineiston ennakkopäätöksille on yhteistä se, että kirjanpitorikoksen myötä on olennaisesti vaikeutettu oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön taloudellisesta tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Kolmessa tapauksessa kirjanpitoaineistoa oli tuhottua tai kadotettu, esimerkiksi yhdessä tapauksessa koko kirjanpitoaineisto oli poltettu. Kirjanpito oli kokonaan laiminlyöty neljässä eri tapauksessa. Kirjanpitoaineiston ja kirjanpidon puuttuminen kokonaan tulee herkästi esiin, mikäli yhtiö on tilintarkastusvelvollinen. Kirjanpitorikosten taustalla oli kirjanpidon osittainen laiminlyönti kuudessa eri ennakkotapauksessa. Kahdeksassa eri tapauksessa liiketapahtumiin liittyvät kirjaukset olivat kokonaan tai osittain puutteellisia. Ennakkopäätöksissä ilmeni kolme tapausta, joihin kuului vääriä ja perättömiä kirjauksia, kuten väärän sisältöisiä ja harhaanjohtavia tositteita. Vääriä tositteita voi olla vaikea huomata, mikäli muut niihin liittyvät kirjaukset on tehty oikein.

Ennakkopäätöksissä oli seitsemän eri tapausta, joissa tilinpäätös oli jäänyt kokonaan laatimatta. Tilinpäätöksen laatimatta jättäminen kiinnittää varmasti heti huomion mahdollisessa tilintarkastuksessa. Vääriä kirjauksia kuului kolmeen eri ennakkopäätösten tapaukseen. Aineistossa oli yksi jatkettu kirjanpitorikos, jossa sama rikos on toistunut useilla tilikausilla. Useilla tilikausilla tehty sama rikos voi tulla ilmi, kun tilintarkastuksen kohteesta tarkastetaan eri toimintoja vuosittain. On myös syytä huomioida, että edellä esitetyt kirjanpitorikoksille tyypilliset piirteet ovat keskenään päällekkäisiä. Päällekkäisyys aiheuttaa myös sen, että rikokset täyttävät useita kirjanpitorikosten määritelmän mukaisia piirteitä. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin ei kuulunut oikeustapauksia, joissa tilintarkastaja olisi ollut osallisen kirjanpitorikoksen toteuttamisessa. Yhdessä tapauksessa kirjanpitorikoksessa oli mukana kirjanpitoyrityksessä työskentelevä henkilö.

Kirjanpitorikokset liittyvät usein muihin talousrikoksiin, mikä näkyy myös ennakkopäätöksissä. Rikokset liittyvät petoksiin, velallisen rikoksiin sekä veropetoksiin. Ennakkopäätös aineistosta löytyi seitsemän veropetosta, joihin liittyi myös kirjanpitorikos. Aineistossa veropetoksista viittä tutkittiin törkeinä veropetoksina. Tyypillinen veropetos-tapaus aineistossa liittyy verottajalle annettuihin virheellisiin tietoihin ja ilmoittamatta jätettyihin tietoihin, joiden perusteella maksettavat verot määrätään. Veropetosten taustalla on aina taloudellisen hyödyn tavoittelu yhtiön tasolla tai yksilön tasolla. Veropetoksien ja kirjanpitorikosten yhteys näkyy myös useina verottajan tekeminä kirjanpitorikoksiin liittyvinä rikosilmoituksina. Ennakkopäätöksiin perustuvassa aineistossa oli myös velallisen rikokseen ja törkeään petokseen liittyvät kirjanpitorikokset.

4.4 Törkeä kirjanpitorikos

Törkeänä kirjanpitorikoksena aineistossa on pidetty, esimerkiksi 120 000 markan tekaistun laskun merkitsemistä kirjanpitoon sekä samassa tapauksessa kahden pienemmän liiketapahtuman kirjaamatta jättämistä. Rikosta pidettiin kokonaisuutena arvostellen törkeänä, sillä A:n kirjanpitoon merkitsemä väärä tieto oli perustunut väärään tositteeseen ja koska väärät tiedot sekä kirjausten laiminlyönnit koskivat suuria summia. Lopulta syytteeksi luettiin kirjanpitorikos eikä törkeää kirjanpitorikosta, mutta tuomion määrääminen siirtyi takaisin käräjäoikeuteen. Törkeät

kirjanpitorikokset vaikeuttavat olennaisesti oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön taloudellisesta tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Mikäli kirjanpitorikoksessa käsitellyt summat täyttäisivät törkeän kirjanpitorikoksen määritelmän, arvioidaan rikoksen törkeys kokonaisuutena, joten tuomiona voi olla kirjanpitorikos. (KKO:2008:32)

Toisessa törkeässä kirjanpitorikoksessa varattomaksi todettu A omisti yhtiön osakekannan ja oli yhtiön hallituksen ainoa jäsen. Yhtiö oli lainannut rahaa A:lle ja kirjannut lainat saataviksi tilinpäätöksissä. Lainaa oli annettu myös A:n lähipiiriyhtiöille, joilla ei myöskään ollut varoja velkojen maksua varten. Tilinpäätöksen liitetiedoissa ei myöskään ollut lisätietoja annetuista lainoista, joita oli annettu useampien tilikausien aikana. Tapauksia käsiteltiin kahdeksana törkeänä kirjanpitorikoksena, joiden tekijänä henkilö A ja yhtiön kirjanpidon hoitaneen tilitoimiston toimitusjohtaja. Molemmat henkilöt tiesivät lainojen aiheuttamien saatavien arvottomuuden. A:lle myönnetyt osakaslainat olivat myös lainvastaisia. Syyttäjä tarkensi teon kuvaukseen myös tiedon siitä, että henkilöt olivat antaneet tilinpäätöksissä vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. (KKO:2010:91)

4.5 Tuottamuksellinen kirjanpitorikos

Ennakkopäätösaineistossa kahta tapausta oli käyty läpi oikeudessa tuottamuksellisena kirjanpitorikoksena, mutta lopulta vain toinen tulkittiin korkeimmassa oikeudessa tuottamukselliseksi kirjanpitorikokseksi. Toisessa tapauksessa tuomittiin konkurssipesän uskottu mies, jolla oli vastuu kirjanpitoaineiston säilyttämisestä. Uskottu mies piti yhtiön tiloissa huutokauppaa, jonka yhteydessä kirjanpitoaineisto hävisi. Uskotun miehen menettelyä pidettiin törkeänä huolimattomuutena, minkä vuoksi mies tuomittiin tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta 30 päiväsakkoon. Tuomioon vaikuttivat kirjanpitoaineiston keskeinen merkitys pesän selvittelyssä ja pesänhoitajan sama asema kuin muilla kirjanpitoaineiston säilyttämisestä vastuussa olevilla henkilöillä. (KKO:1998:39) Toisessa tapauksessa hallituksen jäsen oli törkeällä huolimattomuudella jättänyt huolehtimatta yhtiön tilinpäätösten laatimisesta tilikausilla ja lopulta laatinut tilinpäätökset yli kolme kuukautta myöhässä ja puutteellisina. Lopulta laaditut tilinpäätökset eivät antaneet riittäviä tietoja kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta

ja taloudellisesta asemasta. Lopulta oli kyse siitä, oliko konkurssipesällä asianomistajan puhevalta yhtiöön kohdistuneesta tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta. Lopulta tuomiota tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta ei tullut, koska todettiin että konkurssipesällä ei ollut puhevaltaa kirjanpitorikoksen suhteen. (KKO:1992:2) Molemmille tuottamuksellisena käsitellyille kirjanpitorikoksille on yhteistä törkeä huolimattomuus, mikä on johtanut käsittelyyn tuottamuksellisena tekona.

4.6 Tilintarkastajan näkökulma kirjanpitorikosiin

Haastattelussa kävi ilmi, että osana tilintarkastajan peruskoulutusta kuuluu tuntea lain määritelmä kirjanpitorikoksista. Haastateltu KHT-tilintarkastaja kertoo, että neljässä suurimmassa tilintarkastustoimistossa työskentelevät henkilöt saavat myös perehdytyksen lain määrittelemistä kirjanpitorikoksista. Haastateltu tilintarkastaja korostaa että ” *Selkeät lainvastaiset kirjaukset tai tilinpäätösratkaisut tulevat tilintarkastuksessa esille silloin kun kyseessä on euromäärältään tilinpäätöksen kannalta merkittävistä tapahtumista*”. Vähäiset kirjanpitorikokset ja teot voivat jäädä huomaamatta, koska tilintarkastuksen kohdentamisessa käytetään olennaisuusrajaa. Tilintarkastuksen kohteiden taustalla onkin olennaisuuden periaate.

Tilintarkastaja kertoo, että tilintarkastuksessa on vaikeampi havaita sellaisia seikkoja, jotka ovat jätetty kirjanpidon ulkopuolelle. Esimerkiksi kirjanpitoon kirjaamatta jääneet myynnit tai velat on vaikeampi huomata, jolloin kyseessä voi olla kirjanpitorikos, joka jää tilintarkastajalta huomaamatta. Mahdollisesti puuttuviin kirjauksiin ja puuttuvaan kirjanpitoaineistoon kiinnitetään huomiota jo tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa kerättyä tietoa asiakkaasta ja toimintaympäristöstä, toteaa haastateltu tilintarkastaja. Lisäksi hän muistuttaa, että kerättyjen tietojen pohjalta laaditaan yleinen ja tilinpäätöseräkohtainen riskinmääritys.

KHT-tilintarkastajan mukaan riskienarviointi toteutetaan kohteessa ylhäältä alaspäin, jolloin ensin arvioidaan voidaanko luottaa siihen, että yhtiön johto pyrkii toimimaan oikein. Sen jälkeen kartoitetaan yrityksen muuta valvontaympäristöä. Muu valvontaympäristö koostuu seuraavista tekijöistä: miten johto viestittää henkilöstölle säännösten noudattamisesta, miten organisaatio ja sen valta ja vastuusuhteet on

rakennettu sekä millaiset valvontamekanismit yrityksessä on rakennettu, luettelee haastateltu. KHT-tilintarkastaja kertoo, että riskienmäärittelyn osana arvioidaan tilintarkastajan tekemää kannanottoa täydellisyys, jossa arvioidaan riskiä siitä, että liiketapahtumia puuttuisi kirjanpidosta.

Riskien määrittelyn yhteydessä huomioidaan tietyt hälytysmerkit, joiden esiintyessä kirjanpitoon ja kirjanpitoaineistoon kiinnitetään enemmän huomiota. Tilintarkastaja luettelee, että hälytysmerkkejä ovat esimerkiksi:

- liikevaihdon muodostuminen merkittävässä määrin käteismyyntitapahtumista, mikä huomioidaan kannanotossa myynnin täydellisyys
- johdon paine hyvän tuloksen esittämisestä, mikä huomioidaan täydellisyys kannanotossa ostojen ja ostovelkojen täydellisyytenä
- omistajayrittäjän paine näyttää tulos pienempänä verotussyistä, mikä huomioidaan täydellisyys kannanotossa vaihto-omaisuuden täydellisyyden kohdalla

KHT-tilintarkastaja sanoo, että riskienmäärittelyn yhteydessä arvioidaan väärinkäytösriskit. Kirjanpitorikos onkin yksi väärinkäytösmuoto, mikä huomioidaan riskienmäärittelyn yhteydessä.

Haastateltava ei ole itse törmännyt kirjanpitorikokseen tilintarkastajan työssään. Hän huomauttaa, että tilintarkastuksessa tulee ajoittain esille lainvastaisia kirjauksia, jotka johtuvat tietämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta. Väärien kirjausten noustessa esiin tilintarkastuksessa ryhtyy tilintarkastuskohde korjaaviin toimenpiteisiin. Kirjanpidon poikkeavuuksia tulee haastatellun mukaan tilintarkastuksessa esille analyttisten menetelmien avulla. Hän kertoo ”*Poikkeamat tulevat esiin jos pystytään muodostamaan riippumaton oletusarvo, johon kirjanpidon tietoja verrataan.*”.

KHT-tilintarkastaja ei itse näe suurta odotuskuilua tilintarkastuksen ja kirjanpitorikosten kohdalla. Hän korostaakin, että tilintarkastajan yksi päätehtävä on tilinpäätöksen ja kirjanpidon lainmukaisuuden varmentaminen. Haastateltu itse ei koe tilintarkastajan vastuuta kirjanpitorikosten huomaamisessa liian suureksi.

Aikaisempien tutkimusten mukaan on kuitenkin olemassa odotuskuilu tilintarkastuksen ja kirjanpitorikosten kohdalla (Hentunen & Sailas 2010, 46–53).

KHT-tilintarkastaja sanoo, että tilintarkastuksella on merkittävä rooli kirjanpitorikosten ehkäisemisessä. *”Toki täytyy huomioida tilintarkastuksen luontaiset rajoitteet, eli täydellistä varmuutta ei pyritäkään saavuttamaan.”* toteaa haastateltu. Hän muistuttaa myös, että tahallisen väärinkäytöksen havaitseminen on vaikeampaa verrattuna tahattoman virheen havaitsemiseen. Lopulta tilintarkastaja korostaa, että tilintarkastuksen avulla voidaan saavuttaa erittäin korkea varmuus siitä, että tehdyt kirjaukset ja tilinpäätösratkaisut ovat laadittu lain mukaan. Haastattelussa esille nousseet tiedot täydentävät teoria osuudessa käytyjä asioita ja lisäksi haastattelun avulla saatiin tarkempi kuvaus, esimerkiksi riskienarvioinnista.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä osio kokoaa yhteen tutkimuksen teoria osion ja empiirisen osion pääkohdat. Johtopäätöksissä käydään läpi vastauksia tutkimuskysymyksiin. Kappaleen lopussa käydään läpi tutkimuksen rajoituksia, reliabiliteettia ja validiteettia. Lopuksi pohditaan vielä tutkimuksen mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia.

5.1 Yhteenveto

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella tilintarkastajan roolia kirjanpitorikoksissa. Tutkimuksessa pyrittiin myös löytämään kirjanpitorikoksille tyypillisiä piirteitä korkeimman oikeuden ennakkopäätösten avulla. Toteutetun haastattelun avulla pyrittiin tuomaan työhön myös tilintarkastajan näkökulmaa.

Talousrikoksissa törkeät teot ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Kirjanpitorikosten taustalla vaikuttaa myös taloudellinen ja poliittinen globalisaatio. Kirjanpitorikoksissa näkyy myös harmaa talous ja piilorikollisuus, mitkä vaikeuttavat kirjanpitorikosten havaitsemista. Kirjanpitorikosten havaitsemista vaikeuttaa myös se, että vain tietyt tahot ovat tekemisissä kirjanpidon kanssa.

Tutkimuksen alussa käsiteltiin kirjanpidon periaatteita. Kirjanpitovelvollisuudesta ja kirjanpitoon merkittävistä tapahtumista määrätään kirjanpitolaissa. Kirjanpitovelvollisia ovat kaikki ammatti- ja liiketoimintaa harjoittavat sekä kirjanpitolaissa luetellut yhteisöt. Vastuu kirjanpidosta ja kirjanpitoaineiston säilyttämisestä on yhtiön toimitusjohtajalla ja hallituksella, jotka eivät voi siirtää vastuutaan muille. Hyvä kirjanpitolapa ja yleiset tilinpäätösperiaatteet vaikuttavat myös kirjanpitoon. Kirjanpidon tavoitteena on antaa oikea ja riittävä kuva yrityksestä ja sen taloudellisesta tilanteesta. Kirjanpitorikoksissa toimitaan periaatteiden ja lakien vastaisesti, joten on tärkeä ymmärtää miten yrityksen tulisi toimia.

Kaikki kirjanpitovelvolliset saattavat tehdä kirjanpitorikoksia. Suomessa kirjanpitorikokset jaetaan kolmeen ryhmään: kirjanpitorikokset, törkeät kirjanpitorikokset ja tuottamukselliset kirjanpitorikokset. Kirjanpitorikokset sisältävät rikoslain määritelmän mukaisia piirteitä, kuten liiketapahtumien kirjausten ja tilinpäätöksen laatimisen laiminlyöntejä. Kirjanpitorikoksiin liittyy myös väärrien ja harhaanjohtavien kirjausten tekeminen sekä kirjanpitoaineiston hävittäminen, kätkeminen ja vahingoittaminen. Törkeä kirjanpitorikos on kokonaisuutena arvostellen törkeä ja täyttää kirjanpitorikosten tunnusmerkit. Tuottamukselliseen kirjanpitorikokseen liittyy huolimattomuutta tai törkeää huolimattomuutta, esimerkiksi kirjanpitoaineiston hävittäminen.

Suomessa tilintarkastus perustuu tilintarkastuslakiin. Tilintarkastusvelvollisia ovat yhtiöt ja säätiöt. Pienempien yhteisöjen ei tarvitse suorittaa tilintarkastusta, mikäli tilintarkastusvelvollisen ehdot eivät täyty. Tilintarkastajan suorittama tilintarkastuksen suunnittelu ja tilintarkastus riskien kartoitus auttaa havaitsemaan kirjanpitorikoksia. Tilintarkastusprosessin aikana perehdytään kirjanpidon tarkastamiseen, mikä parantaa huomattavasti kirjanpitorikosten havaitsemista. Tilintarkastuksen avulla saadaan korkea varmuus, siitä että kirjanpito ja tilinpäätös antavat oikeat ja riittävät kuvat yhtiön taloudellisesta asemasta ja tuloksesta. Tilintarkastaja voi kuitenkin havaita ainoastaan tilintarkastusvelvollisten tekemiä kirjanpitorikoksia.

Tilintarkastajalla on merkittävä vastuu mahdollisten kirjanpitorikosten havaitsemisessa. Kirjanpidolla on merkittävä osa tilintarkastusprosessissa ja sen eri vaiheissa. Myös erityinen kirjanpidon tarkastaminen parantaa mahdollisten

kirjanpitorikosten havaitsemista. Lopulta tilintarkastaja on riippumaton taho, jonka tehtävä on tarkastaa tilinpäätöksen ja kirjanpidon lainmukaisuus. Tilintarkastajan tekemät kannanotot ja tilintarkastajalta vaadittavat ominaisuudet parantavat tilintarkastajan mahdollisuutta havaita kirjanpitorikoksia.

5.2 Johtopäätökset

Tutkimuksessa tarkasteltiin tyypillisimpiä kirjanpitorikoksia korkeimman oikeuden ennakkopäätösten avulla. Tilintarkastajan näkökulmaa työhön toi tilintarkastajan haastattelu.

Tilintarkastaja pääsee käsiksi yrityksen kirjanpitoon ja kirjanpitoaineistoon sekä tilinpäätökseen, minkä vuoksi tilintarkastajalla on mahdollisuus havaita kirjanpitorikoksia. Tilintarkastaja on yrityksestä riippumaton taho, mikä korostaa yhä enemmän tilintarkastajan roolia kirjanpitorikoksien havaitsemisessa. Tilintarkastajalla on vaadittu ammattitaito ja lain asettamia velvollisuuksia, mikä parantaa kirjanpitorikosten esiintyvyyden huomaamista. On kuitenkin tärkeä huomioida, että tilintarkastuksessa ei käydä kaikkea aineistoa läpi vaan keskitytään olennaisimpiin asioihin, joten on myös mahdollisuus, että tilintarkastaja ei huomaa mahdollista kirjanpitorikosta. Lopulta tilintarkastuksen avulla saadaan kuitenkin korkea varmuustaso siitä, että tilinpäätös ja kirjanpito antavat riittävät ja oikeat kuvat yhtiön taloudellisesta asemasta.

Tilintarkastusprosessiin kuuluu monia osioita, joissa käydään läpi kirjanpitoa. Tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa huomioidaan tarkastuksen kohde ja sen mahdolliset riskit. Tilintarkastaja tarkastaa aina osan yhtiön kirjanpidosta ja lisäksi usein suoritetaan analyttisiä toimenpiteitä mahdollisten poikkeamien löytämiseksi. Erityisesti riskienarviointivaiheessa tilintarkastaja huomioi kirjanpitorikokset ja muita niihin liittyviä seikkoja. Tilintarkastaja dokumentoi työnsä ja hankkii tilintarkastusevidenssin lausuntonsa tueksi Dokumentointiaineiston hankkimisprosessin aikana voi myös ilmetä kirjanpitorikoksia. Kirjanpitorikosten mahdollinen havainnointi on osallisena jokaisessa tilintarkastusprosessin vaiheessa suunnittelusta raportointiin.

Tyypilliset kirjanpitorikokset sisältävät useampia kirjanpitorikosten määritelmän mukaisia piirteitä. Kaikki kirjanpitorikokset vaikeuttavat oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön tuloksesta ja taloudellisesta tilanteesta. Useimmiten aineistossa esiintyvässä kirjanpitorikoksessa oli jäänyt tilinpäätös laatimatta tai kirjanpitoa oli laiminlyöty. Kirjanpidon kokonaista laiminlyöntiä esiintyi jonkun verran, mutta puuttuvat liiketapahtumien kirjaukset olivat yleisiä kirjanpitorikosten yhteydessä.

Tyypillinen kirjanpitorikos liittyy talousrikoksiin ja erityisesti veropetoksiin. Tyypillisessä kirjanpitorikoksessa, joka liittyy veropetokseen on ilmoitettu verotettavat tulot todellista pienempinä. Tyypillisiin kirjanpitorikoksiin kuuluu myös petokset ja velallisen rikokset. Törkeitä kirjanpitorikoksia ovat rikokset, jotka ovat kokonaisuutena törkeitä ja täyttävät kirjanpitorikosten määritelmän.

Tilintarkastajalla on hyvät mahdollisuudet havaita kirjanpitorikoksia työssään. Tilintarkastaja oppii lain määritelmän kirjanpitorikoksista koulutuksensa yhteydessä, mikä auttaa tunnistamaan kirjanpitorikoksia käytännön tasolla. Tilintarkastusprosessiin kuuluu monia osioita, joissa käydään läpi kirjanpitoa. Tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa huomioidaan tarkastuksen kohde ja sen mahdolliset riskit. Riskienmäärittelyn yhteydessä suoritettava tilinpäätöseräkohtainen riskinmäärittely auttaa huomaamaan myös mahdolliset kirjanpitorikosten riskit. Suunnitteluvaiheessa huomioidaan tarkastuksen kohde ja puuttuvat kirjaukset, joten kirjanpitorikoksia huomioidaan jo suunnitteluvaiheessa. Kirjanpitorikosten huomiointi osana tilintarkastusta parantaa myös nimenomaan kirjanpitorikosten havaitsemista tilintarkastusprosessin aikana. Tilintarkastusprosessissa käytetyt analyyttiset menetelmät parantavat myös mahdollisten poikkeamien ja sitä kautta kirjanpitorikosten ilmenemistä.

Tilintarkastaja voi huomata kirjanpitorikoksia, kun on kyseessä euromäärältään merkittävä tapahtuma tilinpäätöksen kannalta. Toisaalta olennaisuusraja aiheuttaa myös sen, että tilintarkastaja ei välttämättä huomaa kaikkia mahdollisia rikoksia. Tilintarkastajan käyttämien hälytysmerkkien esiintyessä kirjanpitoon kiinnitetään enemmän huomioita, joten myös mahdollisuus havaita kirjanpitorikoksia kasvaa entisestään. Tilintarkastajan tekemät kannanotot helpottavat myös kirjanpitorikosten

huomaamista, esimerkiksi täydellisyys, jossa huomioidaan mahdollisia puuttuvia liiketapahtumia.

Tilintarkastajan tehtävänä on varmentaa tilinpäätöksen ja kirjanpidon lainmukaisuus, minkä yhteydessä mahdollisesti nousee esiin kirjanpitorikoksia. Tilintarkastuksen avulla voidaan saavuttaa erittäin korkea varmuustaso kirjauksien ja tilinpäätösratkaisujen lainmukaisuudesta, mikä pienentää myös riskiä, että mahdollinen kirjanpitorikos jäisi huomaamatta.

5.3 Tutkimuksen merkitys, yleistettävyyys ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Tutkimuksella on merkitystä yrityksen johdolle sekä ulkopuolisille sidosryhmille, jotka saavat paremman kuvan kirjanpitorikosten ja tilintarkastuksen yhteydestä. Tutkimuksen avulla ulkopuoliset sidosryhmät saavat paremman käsityksen, siitä miten tilintarkastaja voi havaita työssään kirjanpitorikoksia. Tutkimuksen tuloksista on myös hyötyä tilintarkastajille, sillä tilintarkastustyön kannalta on hyvä tiedostaa kirjanpitorikoksille ominaisia piirteitä, jotta ne voidaan ottaa huomioon myös tilintarkastusprosessin aikana.

Tutkimus tarjoaa aiheeseen suomalaista näkökulmaa, jossa on huomioitu Suomessa vallitsevat lait, normit ja standardit. Tutkimuksen yleistettävyyttä heikentää otoskoon pienenus, sillä tutkimus olisi yleistettävämpi, mikäli olisi haastateltu useampia tilintarkastajia.

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään käsitteitä reliabiliteetti ja validiteetti. Edellä mainitut käsitteet soveltuvat paremmin kvantitatiivisen tutkimukseen kuin kvalitatiiviseen tutkimuksen arviointiin, mutta käsitteiden sisältö on hyvä tuntea ja huomioida tutkimusprosessin aikana. (Koskinen et al. 2005, 255–259) ”Reliabiliteetilla tarkoitetaan sitä konsistenssin astetta, jolla jotkin tapaukset sijoitetaan samaan luokkaan eri havainnoitsijoiden toimesta eri aikoina. Kyseessä on ristiriidattomuus” (Koskinen et al. 2005, 255). Validiteetti puolestaan tarkoittaa sitä mittaako tutkimus sitä, mitä sen on tarkoitus mitata eli kyseessä on tutkimuksen pätevyys (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 222) Tutkimusmenetelmien tarkka

kuvaus parantaa analyysin luotettavuutta sekä antaa lukijalle valmiudet arvioida tutkimusta ja sen menetelmiä paremmin (Koskinen et al. 2005, 258–259). Haastattelusta poimitut suorat lainaukset lisäävät analyysin konkreettisuutta ja luotettavuutta. Tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin ymmärtää ilmiötä paremmin, eikä yleistää tuloksia laaja-alaisesti. Tutkimuksen tulokset on saavutettu objektiivisesti ja mahdollinen tutkimuksen toistaminen antaisi todennäköisesti saman tutkimustuloksen.

Jatkotutkimusmahdollisuutena olisi toteuttaa aiheesta kvantitatiivinen tutkimus, esimerkiksi kirjanpitorikoksia koskevien väittämien avulla, joita arvioitaisiin numeroin. Edellä mainitun kvantitatiivisen tutkimuksen vastaajina voisivat olla tilintarkastajat ja toimitusjohtajat ja hallitusten jäsenet mahdollisesti myös poliisin edustajat. Aihetta voitaisiin myös tutkia vertailemalla esimerkiksi Pohjoismaissa käytössä olevia käytäntöjä toisiinsa, esimerkiksi vertaamalla Ruotsissa käytössä olevaa tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuutta Suomessa vallitseviin käytäntöihin. Tutkimusta voitaisiin laajentaa myös haastattelemalla useita tilintarkastajia. Haastatteluita voitaisiin kohdistaa myös poliisille ja yrityksen toimitusjohtajille sekä hallitukselle.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuuslähteet

- Ahti, A. & Reijonen, K. (2010) Case Jippii. Tilintarkastus- Revision, 3, 55–57.
- Alvesalo, A., Heiskanen, S., Laukkanen, J. & Virta, E. (2006) Huokuva talous. 2. p. Espoo, Poliisiammattikorkeakoulu
- Björklund, M., Jänkälä, M. & Kaisanlahti, T. (2009) Kirjanpito-oikeus. Helsinki, Edita Publishing Oy
- Eskola, A. & Mäntysaari, A. (2007) Talousosaamisen perusteet. Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy
- Halonen, K. & Steiner, M-L. (2010) Tilintarkastusprosessi käytännössä. Helsinki, WSOYpro Oy.
- Heiskanen, J., Kihn, L-A. & Näsi, S. (2009) Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen. Tampere, Tampereen yliopistopaino Oy.
- Hentunen, M. & Sailas, O. (2010) Tilintarkastajan rikosoikeudellisesta vastuusta. Tilintarkastus- Revision, 3, 46–53.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997) Tutki ja kirjoita. Tampere, Tammer-Paino Oy.
- Korkeamäki, A-M. (2008) Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy
- Kyykkänen, T. & Leppiniemi, J. (2010) Kirjanpito, tilinpäätös ja tilinpäätöksen tulkinta. 7. p. Helsinki, WSOYpro Oy
- Lahti, R. & Koponen, P. (2007) Talousrikokset. Helsinki, Suomalainen lakimiesyhdistys.

Leppiniemi, J. (2011) Tilinpäätäjän käsikirja. Helsinki, WSOYpro Oy
Lindfors, H. (2008) Kirjanpito käytännönläheisesti. Helsinki, Helsingin kamari Oy

Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. (2005) Laadulliset menetelmät kauppatieteissä. Tampere, Vastapaino.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia (2011) In: Lehti, M. (toim.)
RIKOLLISUUSTILANNE 2010, Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki, Hakapaino Oy

Riistama, V. (1999) Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. 2.p. Porvoo, WSOY
Saarinen, O. (2005) Tilintarkastaja ja odotuskuilu. Tilintarkastus – Revision, 3, 4-5.

Salin, M. (2008) Liikkeen- ja ammatinharjoittajan kirjanpitokirja. 2.p. Helsinki, Edita Prima Oy

Tomperi, S. (2009) Tilintarkastus normeista käytäntöön. Helsinki, Edita prima Oy

www-lähteet

Europa. (2012) Tulli, vapaa liikkuvuus [Viitattu 15.2.2012]. Saatavilla
http://europa.eu/pol/cust/index_fi.htm

Fulmini, A. (2006) Sisämarkkinoiden periaatteet ja yleinen toteutuminen [Viitattu 15.2.2012].

Saatavilla
http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/market/principles/article_7187_fi.htm

Gullkvist, B. & Jokipii, A. (2012) Perceived importance of red flags across fraud types. Critical perspectives on accounting. [verkkodokumentti]. [Viitattu 3.5.2012]
Saatavilla: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1045235412000123>

HE 173/ 1997 Hallituksen esitys Eduskunnalle kirjanpitolaiksi sekä laeiksi osakeyhtiölain 11 ja 12 luvun ja osuuskuntalain 79 c §:n muuttamisesta.

HE 53/2002 Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.

Kalliokoski, T. (2001) Talousrikollisuuden muuttuvat piirteet, vaikutukset ja torjunnan haasteet [Viitattu 15.2.2012]. Saatavilla:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3752/kalliokoski33-45.pdf?sequence=1>

Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset saatavilla www-muodossa:

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2012/20120032?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2012/20120032?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110093?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110093?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110046?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110046?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110020?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110020?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100091?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100091?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100091?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100091?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100085?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100085?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2008/20080032?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2008/20080032?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2007/20070102?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2007/20070102?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2005/20050119?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2005/20050119?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2005/20050073?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2005/20050073?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset saatavilla www-muodossa:

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040131?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040131?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040033?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040033?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2002/20020117?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2002/20020117?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2001/20010086?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2001/20010086?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset saatavilla www-muodossa:

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2001/20010085?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2001/20010085?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2000/20000086?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2000/20000086?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1999/19990002?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1999/19990002?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1998/19980039?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos,](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1998/19980039?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1995/19950135?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos ja](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1995/19950135?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1992/19920194?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirjanpitorikos.](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1992/19920194?search[type]=pika&search[pika]=kirjanpitorikos)

Mustonen, T. (2010) Tilintarkastuksen odotuskuilu [verkkodokumentti]. [Viitattu 15.2.2012]. Saatavilla: <http://www.bdo.fi/story/tilintarkastuksen-odotuskuilu>

Muttillainen, V. & Kankaanranta, T. (2011) Poliisiammattikorkeakoulun raportteja Talouden kehityssuunnat ja toimintaympäristö vuosina 2000–2009 [verkkodokumentti]. [Viitattu 20.3.2012]. Saatavilla:

https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/6654/1/Raportteja91_web.pdf

PwC (2011a) Global Economic crime survey [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.4.2012].
Saatavilla: http://www.pwc.com/en_GX/gx/economic-crime-survey/assets/GECS_GLOBAL_REPORT.pdf

PwC (2011b) Tietoverkot taloudellisten väärinkäytösten toinen maailma [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.4.2012]. Saatavilla:
http://www.pwc.com/fi_FI/fi/julkaisut/tiedostot/gecs_2011_finland.pdf

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. (2006a) Teemoittelu [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.5.2012] Saatavilla:
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. (2006b) Tyypittely [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.5.2012] Saatavilla:
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_5.html

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. (2006c) Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.5.2012] Saatavilla:
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

Ulkoasianministeriö. (2011) Talous ja raha asiat [verkkodokumentti]. [Viitattu 15.2.2012]. Saatavilla
<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37813&contentlan=1&culture=fi-FI>

Verohallinto (2012) Harmaan talouden tilannekuva II/2012 [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.4.2012]. Saatavilla: http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Tiedotteet/Harmaan_talouden_tilannekuva_22012%2820224%29

Verohallinto (2011) Harmaan talouden tilannekuva 2/2011 [verkkodokumentti]. [Viitattu 25.3.2012]. Saatavilla: https://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_tilannekuva_22011%2816205%29

VN (2009) Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi vuosina 2010–2011. Julkaistu 17.12.2009 [verkkodokumentti]. [Viitattu 15.2.2012]. Saatavilla: [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/CDF86AF7D8E3949FC225768E004D9400/\\$file/VNperiaatepaatos_talousrikostorjuntaohjelma_17122009.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/CDF86AF7D8E3949FC225768E004D9400/$file/VNperiaatepaatos_talousrikostorjuntaohjelma_17122009.pdf)

YLE Uutiset. (2011) Törkeät talousrikokset lisääntyneet [verkkodokumentti]. [Viitattu 10.2.2012]. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2011/02/torkeat_talousrikokset_lisaantyneet_2350829.html

Haastattelu:

(2012) PricewaterhouseCoopers Oy:n KHT-tilintarkastajan haastattelu [sähköpostiviesti 12.4.2012].

LIITTEET

Liite 1.

Hei!

Olen Anna Kähönen ja kirjoitan kandidaatin tutkielmaani aiheesta kirjanpitorikokset ja tilintarkastajan rooli. Arvostaisin erittäin suuresti, mikäli teillä olisi aikaa vastata alla oleviin kysymyksiin.

1. Kuinka hyvin tilintarkastajat mielestäsi tuntevat lain määritelmän kirjanpitorikoksista?
2. Millaisina koette tilintarkastajan mahdollisuudet havaita/tunnistaa kirjanpitorikoksia?
3. Mikäli olette havainnut kirjanpitorikoksia, miten havaitsit rikoksen?
4. Mikäli olette havainnut kirjanpitorikoksia, miten toimitte kyseisessä tilanteessa?
5. Miten näette tilintarkastajan odotuskuilun kirjanpitorikosten kohdalla?
6. Koetteko tilintarkastajan vastuun kirjanpitorikosten huomaamisessa liian suureksi?
7. Miten kiinnitätte huomiota mahdollisesti puutuviin kirjauksiin tai puuttuvaan kirjanpitoaineistoon?
8. Onko olemassa joitakin tiettyjä hälytysmerkkejä, joiden esiintyessä kirjanpitoon ja kirjanpitoaineistoon kiinnitetään enemmän huomiota?
9. Kuinka hyvin kirjanpidon poikkeavuudet tulevat esiin tilintarkastuksessa?
10. Miten huomioitte mahdolliset kirjanpitorikokset tilintarkastuksen suunnittelussa ja tilintarkastusprosessin aikana?
11. Kuinka tärkeänä näette tilintarkastajan roolin kirjanpitorikosten ehkäisemisessä?

Paljon kiitoksia!

Ystävällisin terveisin

Anna Kähönen